Tèrra Aranesa

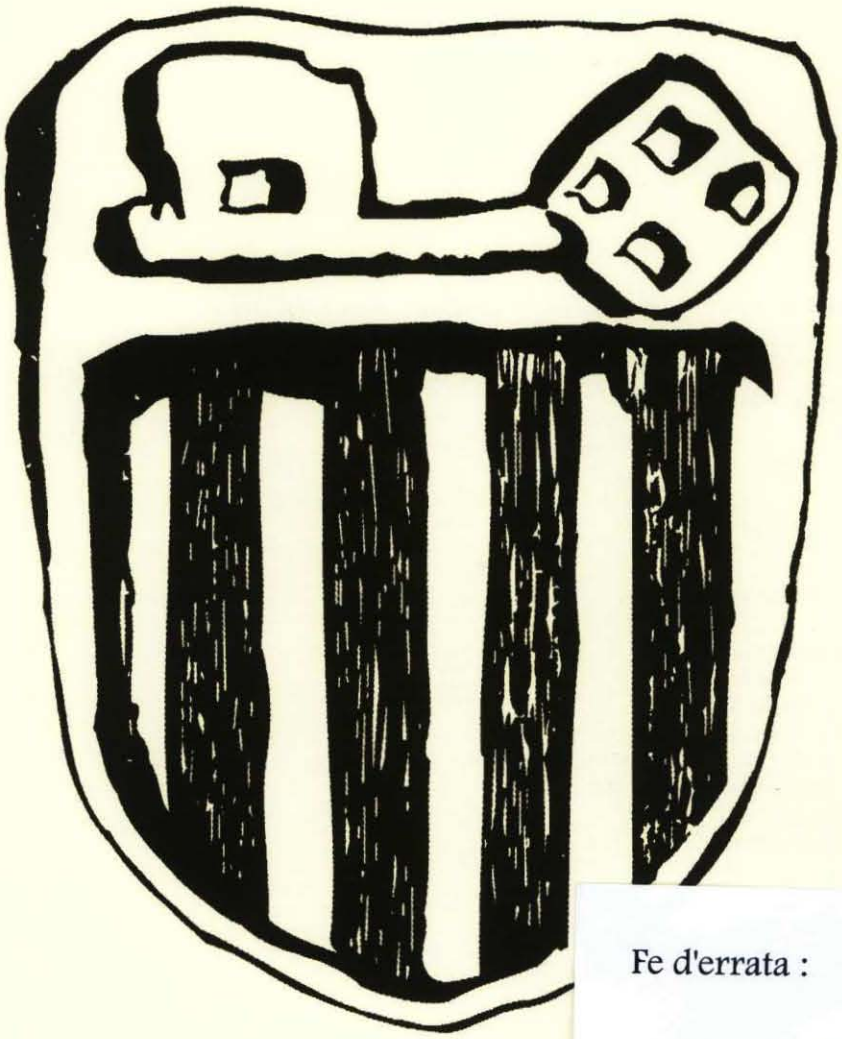

Fe d'errata :

Pag. 42 : Jesús Serra siguec President de Catalana Occidente e non pas de Catalana de Gas.

II Epòca - nº 5 - 2005

Conselh de Redaccion:
Ròsa Maria Salgueiro Pujós

Correccion:
Ròsa Maria Salgueiro Pujós
Frederic Vergés Bartau

Difusion:
Elisa Ros, Tina Madrid, Rosa Mª Broto, Pepita Caubet, Lissa Escala

Edite:
Fondacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Imprimís e dessenh:
Anfigraf S.A. / Publi&Graf. Alèxia Grustan

Tiratge:
500 exemplars

Prumèra edicion:
Junh 2005

Depaus Legau:
L-601-05

Membres dera Junta dera Fondacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran:

Presidenta:
Angelina Cases Andreu
Vicepresidenta:
Pepita Caubet Delseny
Secretari:
Carlos Fañanas Aguilera
Tresaurèr:
Elisa Ros Barbosa
Vocaus:
Mn. Jusèp Amiell Solé
Claudio Avendin Boya
Rosa Mª Broto Moga
Arturo Calbeto Calbeto
Melquiades Calzado de Castro
Josep Antoni Corbera Gubern
Lissa Escala Lara
Tina Madrid Penetró
José Moga España
Jèp Montoya Parra
Ferran Peus Serra
Elvira Riu Abadia
Ròsa Maria Salgueiro Pujós
Lourdes Santacruz Alis
Vicent Simó Sevilla

Edite:

FONDACION ETNOLOGICA
DERA VAL D'ARAN

Tamb eth supòrt deth:

Conselh Generau d'Aran

Somari

Presentacions:

- Sindic dera Val d'Aran *9*
- Presidenta dera Fondacion *11*

Seccions:

- Amics de Montgarri. *15*
- Lengua Viua. *17*

Activitat:

- Era Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran *21*

Articles:

- **Er esquí ena Val d'Aran pendent eth periòde anterior ara inauguracion dera estacion de espòrts d'iuèrn de Vaquèira Beret.**
  Andrés Ribera March *25*

- **Com comence Vaquèira.**
  Rafaèl Mombiedro *31*

- **Tuca estacion d'esquí e montanha.**
  Benito Ubeira *35*

- **Nhèu en Aran: en un temps un trebuc, ara hònt de vida.**
  Enrique Caubet Delseny *37*

- **Eth camin deth Pòrt de Vielha.**
  Arturo Calbeto Calbetó *39*

- **De Luís Arias.**
  Pepita Caubet Delseny *41*

- **A torns tamb era nhèu.**
  Ferran Labraña Turell *43*

- **1919 – Er esquí arribe ena Val d'Aran.**
  Lourdes Santacruz Alis *47*

- **Un laueg en Varradòs**
  Pepita Caubet Delseny *53*

Es opinions expresades enes articles son exclusives des sòns autors

Presentacions

Eth país dera nhèu

Eth mèn rebrembe dera nhèu ei junhut ath dera mia existéncia; per quauquarren neishí en mes de deseme de hè quauqui ans. Es iuèrns d'alavetz an pòc a veir damb es iuèrns d'ara. Era nhèu ère fòrça mès abondosa e era sua preséncia condicionaue tota era activitat umana deth nòste país. Era comunicacion ena nòsta Val ère dificultosa e era pròpria activitat quotidiana se ralentizaue, en definitiva, èrem condicionadi pera nhèu.

Ath long des ans tot açò qu'auien estat dificultats e penes a evolucionat en ua riquesa e un valor preciat. Era activitat economica e de benestar que mos garantize eth torisme d'iuèrn mos hè èster envejadi pera rèsta deth Pirenèu. Bèth un de vosati rebrembaratz qu'ans endarrèr, aqueri madeishi mos didien: "Sembla que vens de la Vall d'Aran".

Era natura e eth temps meten es causes en sòn lòc. Eth nòste ei auer era sòrt e eth plaser d'èster hilhs deth mielhor país de nhèu deth mon.

Carlos Barrera Sánchez
Sindic d'Aran

Presentacion "Tèrra Aranesa 5"

Ei ua gaujor hèr-vos arribar eth cincau numerò dera revista dera Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran.

Eth tèma que s'a escuelhut ei Nhèu en Aran, pr'amor que pensèrem qu'era nhèu, aguest celh blanc e heired que capère era Val d'Aran pendent un pialèr de dies ath long de cada an, a acompanhat tostemp era vida vidanta de toti es poblants d'Aran, a viatges barrant camins en tot dificultar era circulacion, d'auti en provocar mòrts per lauegi, mès es aranesi tamb esfòrç e trabalh an convertit çò qu'en un temps siguec un trebuc inespitalièr e indesirable en progrès e hònt de riquesa.

Demori qu'era lectura d'aguesti tèxtes mos ajude a conéisher era nòsta istòria en tot barrejar eth rebrembre deth passat tamb era realitat deth present entà guardar er avier tamb prudéncia e illusion. Ena prumèra part dera revista traparatz un explic des activitats dera Fondacion e, des dues seccions : Amics de Montgarri e Lengua Viua.

Ena dusau part ei formada pes articles de persones coneishedores dera istòria deth nòste país.

E entà acabar voi hèr ua crida a toti es que volguen collaborar tamb nosati a encossar-se coma membres dera Fondacion , en tot remercar qu'aguesta ei duberta entà toti es qu'estimen era nòsta tèrra.

"Agér me dideren: De nau ei blanca
Era Val, més non de nhèu senon de flors !
E se n'arrie Venus en tot branda era branca
Pesanta deth mèn còs."
Pere Benavent-1948

Angelina Cases Andreu
Presidenta dera Fondacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran

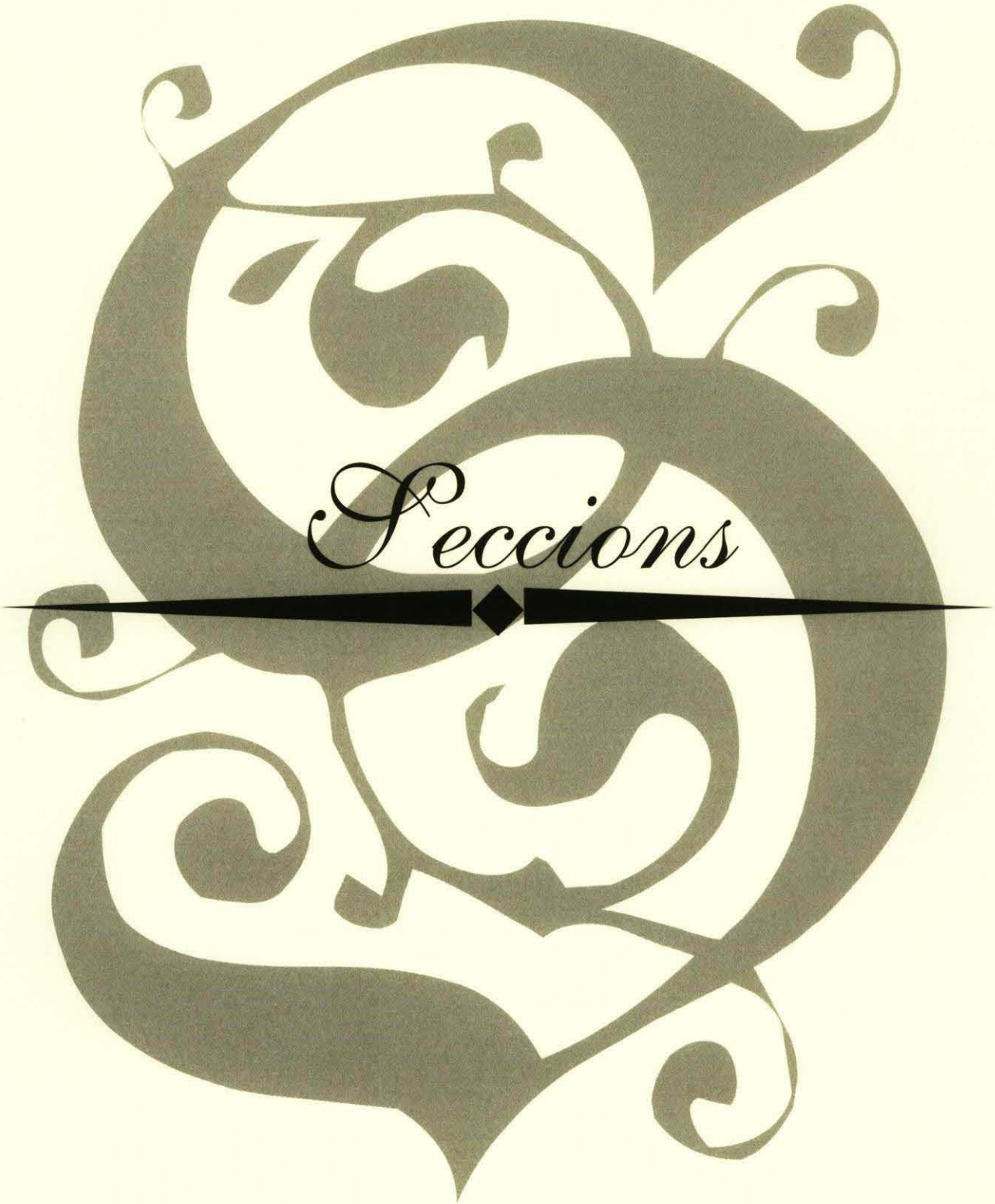
Seccions

Amics de Montgarri

José Moga

Era seccion d'Amics de Montgarri, tanben s'a mostrat fòrça activa pendent er an 2004, d'entre es sues actuacions podem remercar:

Era restauracion des tres campanes deth santuari, e eth sòn plaçament en campanau

Archiu: Amics de Montgarri

Eth montatge dera exposicion "Montgarri ager e aué", realizada pera Fondacion, ena pròpria glèisa de Montgarri.
Er aishamplament deth pònt d'accès tath santuari, sus era Noguera, e era reposicion de baranes.
Er acabament dera paret e eth tet dera comada dera plaça deth santuari.

Archiu: Amics de Montgarri

Eth santuari de Montgarri cada an un shinhau mès digne, gràcies a toti es sòns amics.

Lengua Viua

Lissa Escala

Eth collectiu Lengua Viua a sajat enguan de hèr a conéisher fòrça mès era iniciatiua de bastiment d'un monument ara lengua e cultura d'Aran que dejà prepausèc damb motiu deth sòn detzau aniversari. Ei per aquerò que se dessenhèc ua còpia dera maqueta deth monument, d'apruprètz 20 centimètres de nautada, que s'a venut entà començar era quècta de sòs que mos permete d'amiar-lo tà deuant.

De moment son dejà mès de 200 es institucions, entitats, otèls e restaurants qu' ath delà d'aquerir-ne era maqueta l'expausen enes sòns establiments entà atau hèr-ne a conéisher era iniciatiua. Des d' açiu volem rebrembar-vos donc que s'a daurit un compde ena Caisha de Pensions e Estauvis de Barcelona, que financèc era maqueta grana qu'en aguesti moments ei expausada en Salardú, a on en tot ingresar-i 60 eùros poderatz arténher era maqueta e contribuïr atau ath bastiment deth monument.

Entà seguir hènt a créisher aguest compde, eth collectiu montèc tanben ua parada entara hèira de bestiar de Vielha, eth passat 8 d'octobre, a on i venérem es maquetes e d'aute materiau restacat ara corsa.

Archiu: Val Color

Era edicion numerò onze dera Corsa "Aran per sa Lengua", eth darrèr dimenge de junhsèga tornèc a èster un èxit d'assisténcia ena plaça dera glèisa de Vielha a on, coma de costum se hèc era arribada des corredors e caminaires gessudi des de Montgarri, Tredòs, eth pòrt de Vielha, e Lese de Mauleon ena Occitania der estat fracés.

Dempús deth parlament deth collectiu, tostemp reivindicatiu d'ua màger preséncia der aranés en toti es encastres dera nòsta societat, se hèc er autrejament deth prèmi Lengua Viua qu'enguan s'autregèc ath archiprèste dera Val d'Aran, Mossen Jusèp Amiell, peth sòn trabalh de possa dera nòsta lengua en airau religiós. Er acte acabèc damb eth concèrt deth grop NADAU qu'estreauen eth sòn nau cd titolat "Saumon" qu'ère fòrça demorat .

Archiu: Val Color

Lengua Viua volec contribuïr tanben as jornades solidàries qu'organizèc er Ajuntament de Vielha entà remassar sòs tàra O.N.G Mètges sense Frontères en tot hèr ua lectura de teatre en aranés.

Archiu: Lengua Viua

Eth collectiu Lengua Viua a premanit dejà naues pèces teatraus que volerie estrear tara primauera deth 2005 a on ei previst tanben de hestejar era diada de Sant Jòrdi que coïncidís enguan damb er an deth libre e era lectura. En aqueth sens eth collectiu a premanit ua lectura de tèxtes literaris en aranés que se harà ena plaça dera glèisa de Vielha pendent quate ores seguides de dètz a dues de meddia e a on ei previst de compdar damb mès d'un centenat de persones entà liéger.

Tant que premanim era naua corsa d'enguan pensam dejà en naues iniciatiues e, en aqueth sens, i seràn tostemp benvengudi es vòsti suggeriments.

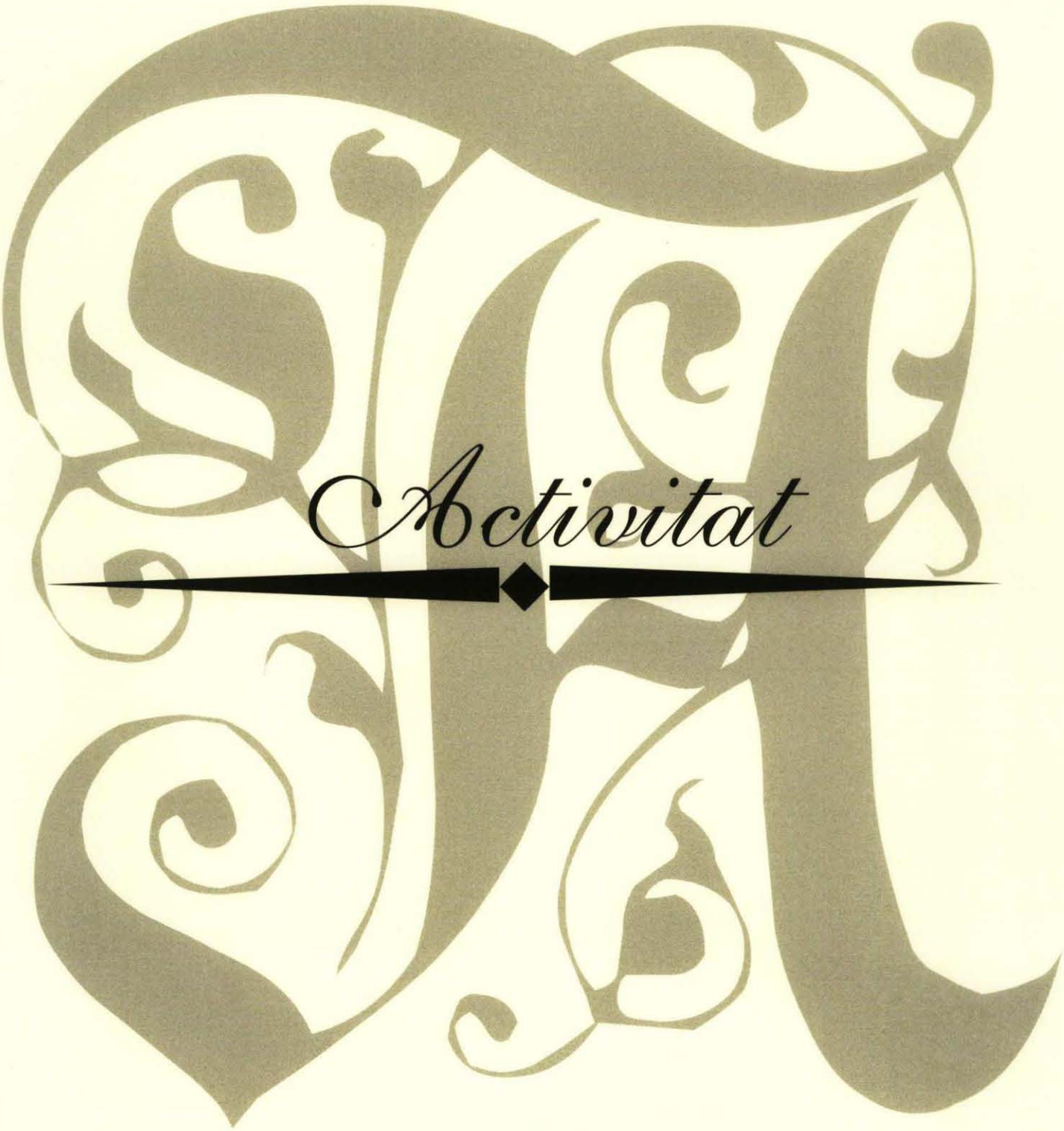
Activitat

Era Fondacion Privada Museu Etnologic dera Val d'Aran

Angelina Cases
Presidenta Fondacion Privada Museu Etnologic Val d'Aran

"Nhèu en Aran: aquerò qu'en un temps siguec trebuc, aué ei hònt de vida. Un factor d'evolucion en país" siguec eth títol trigat pera Fondacion entara exposicion que se desvolopèc ena glèisa de Sant Joan d'Arties deth 26 de junh enquiath 12 de seteme de 2004. Aguesta exposicion viraue ath torn des efèctes boni e dolenti dera nhèu e, constaue d'un centenat de fotografies, utisi dera vida vidanta durant er iuèrn ena Val d'Aran e documentacion bibliografica: Libres, actes.....

Er acte d'inauguracion dera exposicion auec lòc eth dia 26 de junh entàs 19 ores ena glèisa de Sant Joan d'Arties tamb era assisténcia de diuèrsi representants politics, de membres dera Fondacion e de nombrosi amics aranesi.

Archiu: Fondacion Privada Museu Etnologic dera Val d'Aran

Er acte dera inauguracion comencèc damb es paraules deth Sr. Victor Leon, baile der Ajuntament de Naut Aran qu'arregraïe ara Fondacion eth sòn trabalh ena recuperacion dera istòria deth país. Prenie era paraula tot seguit era Sra. Angelina Cases, presidenta dera Fondacion, qu'en sòn parlament remerquèc era intencion dera Fondacion de rebrembar, tamb era exposicion, era possada economica e sociau qu'era arribada dera espleita dera nhèu, a trauèrs des estacions d'esquí, a significat entath país, en tot méter in en aumenatjar a toti

aqueri que tamb eth sòn esfòrç an convertit era nhèu en un signe d'abondància. Barrèc eth torn de paraules era intervención dera conselhèra de cultura, Sra. Mercedes Delaurens, que laudèc era iniciatiua dera Fondacion tamb es sues exposicions.

Dempús eth Sr. Claudio Aventin, membre dera Junta de Patrons, explicaue era exposicion.

Eth centenat de fotografies cedides ara Fondacion per quauques persones deth país serviren tanben entara publicacion d'un catalòg que siguec patrocinat per Ajuntament de Naut Aran, deth quau se n'an editat un milenat d'exemplars.

Er acte acabaue, dempús dera visita guidada ara exposicion, tamb cava e còca aufrits per Ajuntament de Naut Aran ara entrada dera madeisha glèisa.

Era Fondacion privada deth Musèu Etnologic dera Val d'Aran ei plan satisfèta dera acuelhuda dera exposicion qu'a estat visitada ath torn de quate mil persones e, qu'a servit un aute moment istoric dera Val d'Aran e, vò arregraïr era collaboracion des institucions araneses, entestades peth Conselh Generau d'Aran que se n'encuedèc dera difusion e dera susvelhança dera exposicion, der Ajuntament de Naut Aran e de toti es aranesi que mos an deishat es utisi e es fòtos, sense era participacion de toti eri, non auria estat pas possibla d'amiar-la a tèrme.

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

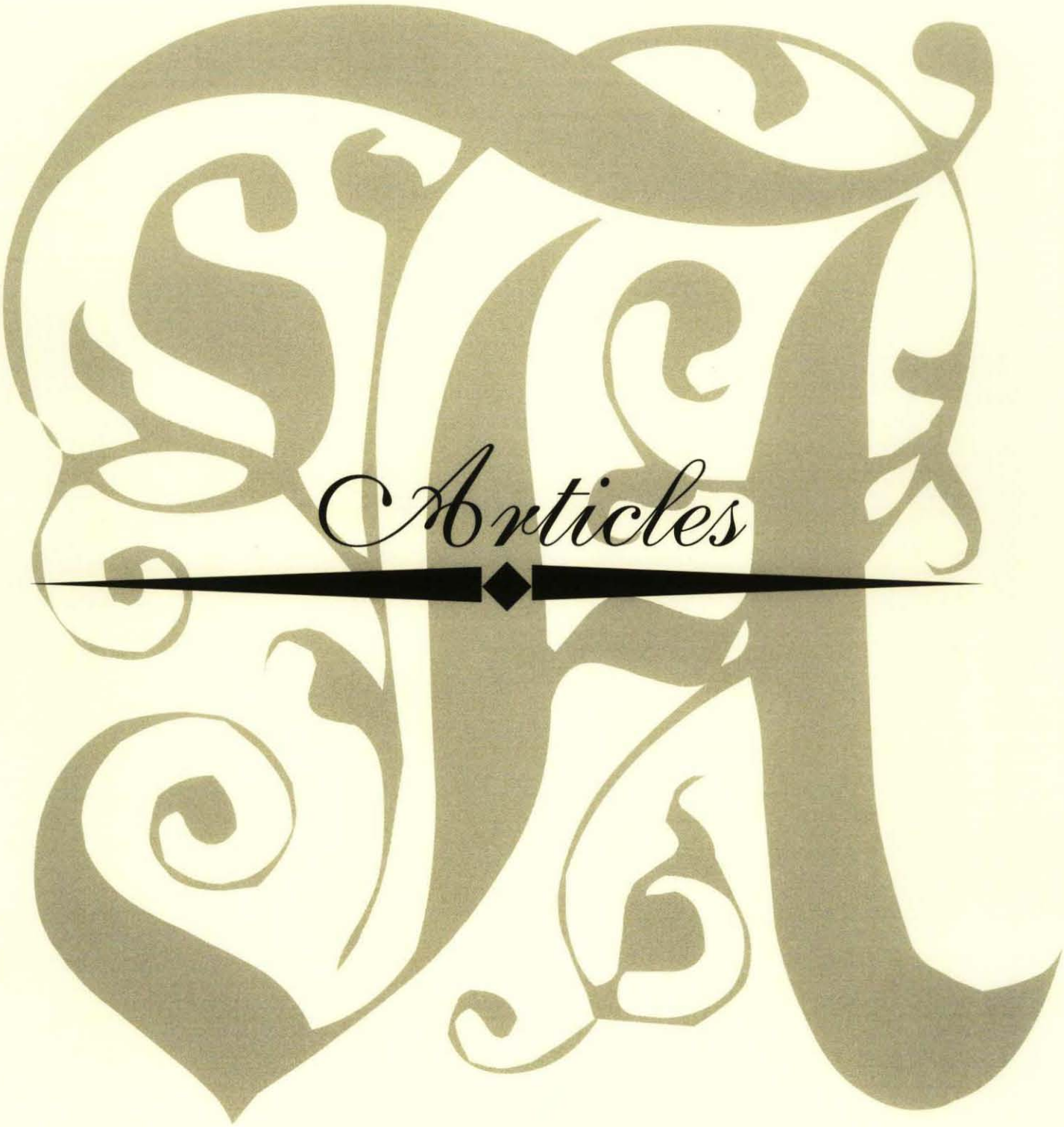
Articles

Er esqui ena Val d'Aran pendent eth periòde anterior ara inauguracion dera estacion de depòrts d'iuèrn de Vaquèira/Beret

Andrés Ribera March
Aparelhador

Ei possible que fòrça des qu'aué vien entara Val d'Aran a practicar er esquí e gaudir des sues meravilhoses pistes que les aufrís Vaquèira/Beret, pensen qu'abantes dera implantacion des magnifiques installacions actuaus, ena Val non s'esquiaue ne se coneishie aguesta activitat ludico-esportiua.

Es causes non sigueren pas atau. Abantes dera venguda de Vaquèira/Beret i auie dejà ua solida aficion en part dera joenessa aranesa. En aquera epòca, 1940-1960, conviviuen es joeni qu'esquiauen e desirauen fòrtament que nheuèsse entà poder practicar er esquí, amassa tamb era gent grana preocupada pes seriosi problèmes que comportaue era permanéncia dera nhèu enes sòns pòbles e prats. Es longui e durs iuèrns èren dificils de passar, tant entàs persones (pagesi, trabalhadors deth Tunèl de Vielha e de Productora), coma entàs animaus domètges qu'iuèrnauen enes bòrdes, neurits sonque tamb era èrba e palha recuelhudes pendent er ostiu.

Tanben i auie era credença, entre era màger part des nòsti pairs e pairs-sénhers, qu'açò der esquí ère simplament ua diversion de "senhorets", que sonque comportaue despenes e risques inutils.

Ath delà d'aguestes contundentes diferéncies d'apreciacion, er esquí s'anèc impausant, especiaums a compdar de mejans des ans 40 e totauments ena decada des 50. E non ne parlem des ans 60, dempús dera inauguracion de Vaquèira/Beret. (D'aguesta darrèra decada e posteriores non ne parlaram pas en aguest escrit). Poiríem díder, en tot resumir, que pendent era decada des 40 se passèc d'ua generacion d'esquiaires d'encastre locau, a ua naua formada per adolescents que gaudiren de fòrça mès mieis e oportunitats qu'es sòns afogats antecessors.

Enes ans 50-60 es esquiaires d'Aran subergesseren poderosament en totes es categories celebrades en Catalonha e Espanha, tant a nivèu individuau coma collectiu, en tot representar ara Val d'Aran (o ara província de Lleida) en desparièrs campionats, prumèr deth "Frente de Juventudes" e dera òbra sindicau "Educación y Descanso" (ei çò que i auie en aquera epòca) e posteriorament ja mès grani e federats, enes campionats absoluds de Catalonha, Espanha e ath delà enes Olimpiades de 1952 (Oslo) e 1956 (Cortina d'Ampezzo). Era intensa e relheuanta participacion der equip aranés en totes es competicions, ei clar que propicièc un mielhor e màger coneishement des condicions optimes qu'aufrie (e aufrís) era nòsta Val d'Aran entara practica des espòrts d'iuèrn. Se pòt díder, sense risque d'equivocar-se, qu'aguestes exitoses activitats, accelerèren es posibilitats dera creacion d'ua indústria d'iuèrn en nòste país.

Era introduccion der esquí ena Val d'Aran semble èster que se produsic entar an 1919, quan arribèc ena Val d'Aran un mendre grop d'esquiaires deth centre Excursionista de Catalunya (C.E.C.), tamb era fin d'espandir era practica d'aguest beròi espòrt.

Eth petit grop d'auançats formaue part d'un ampli plan deth CEC entà dar a conéisher e prebotjar es excelléncies dera practica der esquí enes parçans deth Pirenèu Catalan.

Pera petita informacion de que se dispause se dedusís que, aciu ena Val, per desparières rasons, de malaisida e longa enumeracion, eth plan non colistrèc.

Pendent era guèrra civila espanhòla (per cèrt, per qué se ditz "civila" a ua guèrra entre frairs, en tot èster eth maxim expausant d' «incivilitat»?), se formèren companhies d'esquiaires entà lutar en Pirenèu. En eres figurèren bèri aranesi, peth sòn coneishement e adaptacion ath miei e tanben, se supause, perque sabien esquiar. Non cau desbrembar qu'en Banheres de Luishon, fòrça apròp dera Val, s'inaugurèc era estacion d'esquí pendent eth prumèr tèrç deth sègle passat, çò qu'influïrà entà que bèri joeni aranesi coneisheràn e practicaràn er esquí.

Entà mejans des ans 40, ath delà des condicions de precarietat existentes ena Val se formèren petiti grops de practicants d'esquí, que tamb aguesti mieis e grana aficion, creèren un mitan propici entara qu'es mès petiti les cuelhesse eth vèrme dera aficion ad aguest meravilhós espòrt.

De çò que coneishem d'aquera epòca, es mès subergessents e regulares sigueren: Aurelio Barés de Les, Pau de Pesa, Domingo Escala, Rosendo Caubet, Fernando Rodés, Pepe Broto, Ramon Lapedra, Paquito de Pantané e es frairs Pepin e Tonhin Tous de Vielha, Fermin Pinós de Betren e en especiau José Mª España de Salardú.

En an 1947, eth CEC, cossent tamb era sua filosofia, de qu'era aficion der esquí calie fomentar-la, especiaument, enes parçans deth Pirenèu, manèc tara Val as professors (aué nomentadi monitors) Alfons Segalés (deth Pallars Sobirà), Ernest Mullor e Pepeta Planas, toti eri, ath delà de professors, èren campions o excampions de Catalonha e Espanha. Es tres tamb un gran prestigi en encastre der esquí de competicion.

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Aqueth an se celebrèren uns corsets enes pistes de Salardú , enes que i participèren esquiaires de tota era Val d'Aran. Aueren lòc ues carrères enes que guanhèren.... en tot èster dusaus e tresaus..... respectiuament.

En an 1948 se tornèren a celebrar aguesti corsets tamb es madeishi professors. I auec mès asisténcia e se celebrèren es campionats dera Val d'Aran. En aguestes pròves competiren per darrèr còp es esquiaires mès veterans – es que reaument entamenèren era aficion der esqui ena Val – amassa tamb es joeni que cuelheren eth relèu e gesserien a competir, tamb èxit, dehòra des nòstes pistes.

Es resultats des pròves sigueren:

Slalom / (abilitat)	1º Rafaèl Mombiedro
	2º Andrés Ribera
	3º Fernando Rodés
Descens (baishada)	1º
	2º Andrés Ribera
	3º
Hònts	1º José Mª España
	2º Rosendo Caubet
	3º Antònio Tous

En an 1949 non tornèc eth CEC e venguec a substituir-lo, ena sua espandida der esquí, eth "Frente de Juventudes". Aguest cambi siguec motivat per qüestions politiques pròpries d'aquera epòca, de mau explicar e enténer avientament en nòste contèxte actuau. Es joeni aranesi desirosi de desvolopar dera mielhor manèra possibla era sua aficion ar esquí, non se pausèren cap de qüestion politica respècte ath cambi produsit, (tanpòc auien informacion sufisenta entà hè'c).

Eth F. de J., coma organizacion estatau, auie abondosi recorsi de tot tipe; per aquerò, dejà des deth prumèr an, se portèc, ath delà d'uns excellents professors d'esquí, tot un equip auxiliar, mètge includit, que gestionèren eth qu'uns 35/40 gojats de tota era Val demorèssen alotjats plan ben en mielhor otèl de Salardú dera epòca (Lacreu) e esquiaràn pendent 2/3 setmanes enes pistes de Salardú, Bagergue, Tredós, Vaquèira, Beret, etc.

Se celebrèren es campionats dera Val e es mielhors sigueren causits entà assistir as campionats d'Espanha deth F. de J. que se celebrèren en Formigal (Sallent del Gallego-Huesca). Er equip d'Aran auec de concorsar "por imperativo legal" coma "Provincia de Lérida", encara que toti sabien e les destinguien per "los araneses" o es "chicos del Valle de Aran".

Era confirmacion deth potenciau der esquí aranés ac mèrque eth hèt de presentar dus equips (unenc cas) ara competicion. Es equips èren formats per:

EQUIP A:	Rafaèl Mombiedro
	Pablo Bravo
	Andrés Ribera
	Felipe Moga
	Luís Rufaste
	Primitivo Caseny
	Emilio Moga
EQUIP B:	José López (Pepe der Aran)
	Antonio Solé
	José Moga
	José Riba
	José Paba
	Juan Sabi
	Francisco Cau
	Jaime Mola
	Gabriel Vidal

Pablo Bravo siguec sub-campion de descens, Rafaèl Mombiedro, campion de hons e der equip "A", siguec eth vencedor absolut deth campionat.

Pendent es seguenti ans se contunhèren celebrant es corsets en Salardú, tamb er austriac Walter Foeger de prumèr entrenador, en tot èster era participacion des aranesi enes diferenti campionats plan notables.

Archiu: Fondacion Privada Museu Etnologic dera Val d'Aran

Pendent era sason 1950/51, Bravo, Mombiedro, Ribera e Felipe Moga participèren – dehòra de concors per non dispausar de tarjeta de federats- enes campionats d'Espanha absoluts. Aqueriren experiéncia e aueren uns acceptables resultats. En març de 1951 es tres competiren, ja oficiaument, en concors Espanhòu-Andorran. Bravo e Mombiedro se heren mau enes entrenaments (Mombiedro de grauetat) e Ribera guanhèc ena categoría junior.

Ena sason 1952/53 tamb W. Foeger d'entrenador der equip espanhòu, son preseleccionats entara olimpiada d'Oslo, tres aranesi, Bravo, Mombriedo e Ribera. Ena seleccion titolara demoren es dus darrèrs , amassa tamb Viladomat, Luís Arias, Poll Puig e Molné. Ribera non arribèc en Oslo degut a ua grèu lesion ena setmana pre-olimpica de Garmisch Patenkirchen (Alemania).

Enes sasons 1952/53 e 53/54 es aranesi Bravo, Mombiedro, Felipe e José Moga e Ribera, formen part, coma corredors federats, deth prumèr equip aupin deth CEC, jos es colors obtien excellenti resultats. Ribera quedèc sub-campion de Catalonha e campion d'Espanha d'slalom ena sason 53/54. Coma equip, eth CEC, que dejà auie entre es sues files a d'auti grani corredors, s'assolide coma eth mielhor equip aupin d'Espanha.

Ena sason 1954/55, per recomanament deth sòn entrenador, es aranesi passen a formar part deth Club Aupin Núria. En aguesta sason Ribera artenh eth sub-campionat de Catalonha d'slalom.

Era màger illusion d'aguesti esquiaires ère, logicament, formar part d'un equip pròpri dera Val d'Aran. Se sagèc a trauèrs des entitats e/o particulars dera Val, mès non se podec arténher. Fin finau se trobèc ua solucion en tot aprofitar era existéncia dera identitat recreativa-culturau de Productora, era "Agrupación Recreativa de Empleados de Productora de Fuerzas Motrices S.A.". Coma ère plan long eth nòm se redusic a "A.R.E. Valle de Aran". Aguesta solucion siguec possibla gràcies ara inestimabla ajuda deth Sr. Max A. Würth, Director de Productora e deth Sr. Enrique Tremosa, Secretari Generau dera madeisha.

Er equip s'inscriuec ena Federacion Catalana e ath començament lo formèren es frairs Moga (Felipe e José), Mombiedro, Bravo e Ribera. Posteriorament s'incorporèren Andrés Gómez, Alfredo Martimpé, Ferrán Piqué, Aquilino Ubeira, Felipe Puyol e Antonio Ademá. Eth president e entrenador ère Andrés Ribera e eth secretari Jaime Sidós. Era preséncia der equip aranés enes competicions oficiaus causèc sensacion; prumèr peth imprevist e despús peth potenciau qu'auie coma equip.

Se contunhèren celebrant es campionats dera Val enes que troçauen es prumèrs lòcs es consagrats, encara qu'an a an anauen escaladant possicions era naua generacion, en tot èster es mès subergessents Andrés Gómez, Alfredo Martimpé, Ferrán Piqué, Aquilino Ubeira, Felipe Puyol e Antonio Ademá.

A nivèu d'equip siguec un an de transicion e en individuaus Andrés Gómez guanhèc eth campionat d'Espanha de descens d' E.y D. José Moga e Andrés Ribera sigueren alistats entara olimpiada de Cortina (Itàlia). Ribera siguec eth 1èr. espanhòu ena Franco-Espanhòu-Andorrana d'aqueth an.

Coma resultat des èxits der equip aranés s'artenhec portar tà Salardú era celebracion des campionats d'Espanha d'E. y D. der an 1958. En aquera epòca era repercussion mediatica d'aqueri campionats ère considerabla, ja qu'era aperada " prensa del Movimiento" auie cobertura en tot er Estat, per tant es excelléncies dera Val e des sues pistes d'esquí, atau coma er enorme potenciau de futur, se meteren de manifèst e se deren a conéisher en tota Espanha.

Esportiuament es campionats signifiquèren un fòrt còp a tota era labor realizada enquia alavetz en prò der esquí ena Val d'Aran, eth nòste equip se premanic a hons e frut d'aguesta preparacion sigueren es èxits artenhuts: Rafaèl Mombiedro guanhèc es tres pròves d'esquí aupin (slalom, slalom gigant e descents) e er equip siguec eth mielhor. Rosendo Caubet realizèc es foncions de delegat der equip.

Era organizacion tecnica e eth marcatge des pròves siguec a cargue d'Andrés Ribera.

Er an 1959 se presentèc er equip de hons enes campionats de Catalonha. Eth sòn debut siguec simplament sensacionau. En tot competir tamb es figures consagrades dera epòca, Deulofeu, frairs Mill, Solé Guillaume, etc... trocèren es tres prumèrs lòcs

1èr. Aquilino Ubeira
2au. Felipe Puyol
3au. Antònio Ademá

Er impacte siguec fòrt e eth prestigi der esqui aranés ère naut de tot.

Aqueth madeish an s'anèc entàs campionats d'E. y D celebrats en Candanchú, en tot quedar prumèrs per equips en bères pròves e en tot guanhar Ribera er slalom gigant e eth descens. Antònio Ademà exercic er foncions de Delegat der equip.

Tanben s'i anèc entàs Campionats absoluts d'Espanha celebrats en Navacerrada. Aquilino Ubeira artenhec eth sub-campionat en hons e eth campionat en relèus, coma membre der equip de Catalonha. Ribera quedèc sub-campion en slalom gigant.

Enes madeishi campionats, tamb era madeisha participacion de corredors e en substitucion d'slalom gigant, que guanhèc brilhantament Felipe Moga.

Ar endean següent er equip aranés se dissolvec per manca de mieis. Esportiuament er equip auie brilhants expectatiues, mès era manca totau e absoluda de recorsi e supòrts oficiaus obliguec, malurosament, a abandonar çò que tanti esfòrci auie costat arténher. En poténcia ère er equip de club mès complèt d'Espanha.

Era màger part des que formauen er equip se retirèren . Seguiràn es frairs Moga, Aquilino Ubeira e Ferran Piqué, aguest darrèr en Andorra. Toti eri artenheren importants trionfs enes corses esportiues; mès aguesta fasa l'aurie de condar quauquarrés que coneishe eth contengut a compdar de 1960, epòca ena que subergesseren tamb especiau relleuança Javier Ubeira (hilh d'Aquilino) e Eva Moga (hilha de José Moga).

Tanben serie interessant que d'autes persones que viueren o coneisheren d'apròp era epòca condada puntualizèssen o amplièssen era informacion aciu aportada, ja que i a donades que non s'an podut arténher ne rebrembar, dilhèu tanben, serie bon e convenient, que quauquarrés tamb mielhor pluma, escriuesse era istòria der esquí ena Val d'Aran, des deth sòn començament enquiàs nòsti dies.

REMÈRCA FINAU

En hèr eth relat d'aqueri ans enes que dediquè part dera mia joenessa ar esqui, è sajat distanciar-me entà èster çò mès objectiu possible, en tot facilitar donades contrastades, amassa tamb era mia version possiblament subjectiua, sus ua epòca en que part des joeni d'Aran viuérem intensament tot çò que pertòque ar esqui, especiaument eth dera competicion.

En mèn cas, eth de subergésser en esquí me dèc era oportunitat de viatjar, conéisher d'auti païsi e d'autes gents, d'autes cultures, d'autes abitudes, etc.... Convíuer intensament tamb amics, compartir emocions e illusions. Trabalhar, sacrifircar-se, aquerir ua hòrta disciplina e autocontaròtle entà mielhorar situcions malaisides. Saber pérder, saber guanhar.

Tot açò m'a ajudat a hèr tèsta tamb mielhor esperit es problèmes qu'era vida compòrte.

Per aquerò sò enormement arregraït ar esquí e as persones que me ajudèren a estimar-lo e practicar-lo.

Entà acabar voi dedicar un sentit rebrembe as amics intims, compausants que sigueren en bèra ocasion des equips dera Val e que dejà non sòn tamb nosati: Pau, Andrés, Pepe, Cisco, Fernando, Mingo, Rosendo e d'auti. Tamb eri comparti esfòrci, gòis e amistat. Desiri qu'agen trobat era patz en paradís des esquiaires.

Com comence Vaquèira

Rafaèl Mombiedro

Vaquèira auie ues condicions naturaus extraordinàries, es aficionats ar esquí trobauen un gran atractiu, en tot demorar de veir era futura estacion d'esquí.

Ena sason 1947-48, siguec quan eth C.E.C., organizèc eth prumèr corset entara formacion des esquiaires aranesi e açò supausèc un gran eveniment ena Val d'Aran, es classes se hègen en Ombrèr, zòna ombrèra deuant de Salardú; e despús pujàuem caminant tamb es esquís ath dessús tà Vaquèira e baishàuem esquiant enquia Salardú, d'aguesta forma se comencèc a iniciar Vaquèira.

Es qu'en aqueth moment dejà auérem nocions d'aguest espòrt, siguérem requerits per Ajuntament, entà expausar eth nòste critèri sus ua estacion d'esquí.

Despús de diferentes amassades en 1962 se fondèc "*Telecables Valle de Aran (TEVASA)*" presidida peth sénher Jorge Jordana de Pozas e dirigida per Luís Arias. Se formalizèc ena escòla de Salardú tamb eth baile eth sénher Sixto Mayayo e es auti vesins des pòbles.

Tanben voi rebrembar çò que supausèc era venda des terrens per part deth senhor Francisco de Castellarnau, pr'amor qu'auie ua grana vedença de çò que representaue entath futur dera Val ua estacion d'esquí.

Eth prumèr telesèra s'inicièc en 1963, auent era sua origina ena còta, entre 1500 e 1880. Eth 6 de deseme de 1964 s'inaugure. Coma nòta curiosa se pòt mentar qu'eth prètz d'ua pujada costaue 20 pts e eth forfait de dia 150 pts.

Ath telesèra I li seguic eth telesèra II deth Plan de Vaquèira inaugurat en 1965, en tot arribar ena còta 2200 m.

En 1966 se bastic eth telesèra "Els pastorets" e entà Nadau se daurís ath public era cafeteria deth "Bosque" 1800, anteriorament sonque i auie ua petita cafeteria ena còta 1500, a on era familha España, José e Clodi, tamb aire familhar hègen eth famós plat "Vaquèira" consistent en ueus chauchats, bolh e truhes fregides.

Archiu: Rafaèl Mombiedro

Se presente en Madrid er an 1966-67 eth "Plan de urbanización de Centro de Interés Turistico Baqueira Beret" tamb era assisténcia des autoritats provinciaus e dera Val.

Coma grana nauetat d'aguesta epòca mos arribe era prumèra maquina prensanhèus "Retrac".

Per prumèr còp se celèbren es Campionats d'Espanha d'Esquí.

Tamb eth començament dera metuda en marcha dera estacion s'organizèc era Escòla d'Esquí, qu'en un començament siguec Luís Arias, eth director, tamb Pablo Bravo, Felipe e José Moga e jo, mès tard s'incorporèren Joan Sanjuán, Antònio Viló, Carlos España, Jesús dera Moga e a plaser s'anèc acreishent eth numerò de professors.

Era estacion contunhe ampliant-se e en an 68-69 s'inaugure eth telesèra "Cap de Vaquèira", eth punt mès naut tamb 2480 m, e tanben se daurís era cafeteria ena còta 2200 m.

Era estacion va creishent e era Val patís ua grana transformacion; abantes se viuie deth bestiar e dera espleita forestau e ara mestrege eth torisme.

Es prumères bastisses de cases de pisis se bastissen en an 1970, nuclèu Residenciau de Vaquèira, e se met en marcha es telesères «Rabada, Plan de Vaquèira e era Choza", posteriorament s'installe eth "Luís Arias", emplegant per prumèr còp entara sua installacion es servicis d'un elicoptèr. Eth 25 d'abriu de 1970, se produsís eth tragic accident en Isaba deth elicoptèr qu'ère aucupat per dus esquiaires, pilòt e copilòt amassa tamb Luís Arias, quan susvolauen era zòna dera Val de Belagua. Luís auie ua grana illusion peth desvolopament de Vaquèira, particularament m'i junhie ua grana amistat, ja que siguérem membres der equip nacionau ena Olimpiada d'Oslo – 1952, amassa tamb Andrés Ribera, Francisco Viladomat, Juan Pollpuig e Luís Molné.

Era prumèra pròva FIS, que valie entara Copa d'Euròpa se celebrèc er an 73. Deuant des burèus 1500, s'i lhèue un monument ara memòria de Luís Arias. Se portèc ua gran pèira dera sèrra de Guadarrama d'a on ère originari Luís.

En an 77 era Societat càmbie de nòm de TEVASA peth actuau Baqueira Beret SA . Aguest madeish an se bastís era I Fasa dera Pleta de Vaquèira e se bastissen es prumères cases araneses.

En Beret s'installe eth telesèra era "Choza" e eth "Vista Beret" que perlongue era estacion de Vaquèira tamb eth Plan de Beret.

Archiu: Rafaèl Mombiedro

Era prumèra Marcha Beret se celèbre en an 78, tamb mau temps e pòga participacion, contunhe an darrèr an era predita competicion en tot auer obtengut ath torn de 1700 participants, en tot èster tot un èxit per èster era mès importanta d'Espanha compdant tamb participacion estrangèra.

En aguest madeish an se met en marcha Ràdio Aran, en tot informar der estat dera nhèu, temperaturas, etc.

Vaquèira Beret signe tamb er Ajuntament de Naut Aran en gèr deth 82, eth desvolopament esportiu ena zòna de Beret. Aguest madeish an s'inaugure eth telesèra dera Reina, prumèr remonte de Beret.

Mès tard se daurís un nau accés ena carretèra de Beret, per Òrri, tamb parcatge e taquilhes.
En an 85 ère tot premanit entà celebrar-se era Copa deth Mòn , que per condicions climatologiques s'auec de suspéner. Er an 89 se daurís ua naua zòna esquiabla en Vaquèira "Arcoïls" tamb tres modèrni telesères de 3 places e atau se duplicaue er airau de Vaquèira.

Tamb motiu deth 25 aniversari, eth dia 8 de deseme de 1989, era direccion volguec hèr ua celebracion especiau en aunor ad aqueth prumèr quart de sègle dera Estacion.
Era fauta generau de nhèu enes darrères sasons, a generat ua grana expectacion era nhèu artificiau e ara installacion d'uns canons qu'a de resòlver eth problèma, en determinades zònes.

Es espòrts d'iuèrn permeten multiples opcions amassa tamb es diuèrses modalitats d'esquí, aupin, nordic, trauèssa, telemark, etc. Era nhèu a afavorit era aparicion de naui depòrts, un d'eri ei eth Snowboard, tamb es sues diferentes variacions. Encara qu'ath començament sigueren refusats coma ua extravagància per bèri uns des esquiaires mès tradicionaus e puristas, aué en dia viuen sense trauma tamb es esquiaires mès conservadors enes madeishes estacions, en èster reconeishut coma depòrt Olimpic.

Ara fin arribe eth sommi des palharesi. Entre eth 94 e 95 era Val d'Aran balhe accés a un nau parçan que li permeterà desvoloparse economicament. Eth projècte se complemente tamb un nuclèu de servici: cafeteria, guardaria, guarda esquís, lavabos e parcatge; tamb anterioritat s'installèc eth telesèra Pòrt dera Bonaigua que se junh tamb Arcoïls e un telesèra que puge tath Tuc dera Lança, artenhent era còta mès nauta dera estacion 2520 m.

A compdar des ans 96-97, s'installe eth telesèra Blanhiblar, que partís des de Beret (era Reina) en tot dar lòc ad aguesta zòna esquiabla direccion Bagergue, installant-se tanben eth telesèra de Costarjàs.
Un des eveniments subergessents, an estat es diferentes edicions de Pirena, tamb es corses de gossets per tot eth Pirenèu. Era estacion contunhe mielhorant e ampliantse, se càmbien telesquís e telesères per desenbragables, se mielhore eth sistèma de produccion dera nhèu artificiau, es pistes son cuedades e era nhèu se suenhe.

Non se desbrembe era zòna deth Palhars, e entre 2003-04, se met en marcha eth telesèra dera Peülla, que se remonte enquiara còta 2320 m.

Eth projècte dera ampliacion dera zòna dera Bonaigua s'assolide tamb era inauguracion de 5 pistes, autant entà debutants coma entà expèrts. Nos trapam qu'es esquiaires pòden arribar ena Val per dus costats.
Fin finau se premanís eth projècte de Ruda e demoren per veir es sòns resultats.

Tuca estacion d'esqui e montanha

Benito Ubeira

Era estacion de Tuca Val d'Aran, ei plaçada en municipi de Vielha-Mijaran, enes montes publics de Betren e Escunhau. Tamb un plaçament Nòrd-oèst, partís d'ua còta de 950 m. en Betren enquia ua còta de 2220 m. en Cauba. Entà sauvar eth predit desnivèu s'i placèren tres installacions, un Telesèra de dues places tamb ua cabuda de 720 p/o. des deth parcatge en còta 950 m. enquiara còta 1500 m. en Artigarich, tamb ua longada de 1500 m. enquiara Comada ena còta 1800 m. e ua alongada de 1000 m., ua tresau installacion Telesèra dera Comada ena còta 1800 m. enquiara còta 2220 m. tamb ua cabuda de 600 p/o. tamb ua alongada de 1500 m. Aguesta installacion ei era qu'arribe ena còta mès nauta dera Estacion ena actualitat. Ath delà en un futur se pòt arribar ara còta 2400 m. ena zòna deth Malh Blanc.

Aguesta prumèra fasa que se bastic en an 1972, se comencèren es trabalhs en junh en tot meter-se en servici ath public en gèr de 1973, tamb ua cabuda de 2040 p/o.

Aqueth prumèr an se creèren toti es servici de besonh entath perfècte foncionament dera Estacion, coma cafeteries, socorriste, servici de pistes e era Escòla d'Esqui.

En prumèr an de metuda en servici se podec comprovar qu'eth plaçament non siguec eth mès corrècte, degut ara arribada deth prumèr Telesèra ena Còta 1500 m. ua còta non sufisenta entà poder garantir era nhèu ja qu'actuaument era Còta aurie de variar entre 1900 e 2000 m. Un aute problèma ei era zòna de debutants que Tuca ena còta 1500 non n'i a, atau qu'ei un problèma mès ara ora de poder garantir corsets e classes de debutants.

Era dusau fasa se bastiren tres telesères. Un ena zòna de debutants T. Gabriel Solé "Campà"(membre deth conselh d'administracion mòrt en accident), d'ua cabuda de 500 p/o e ua alongada de 500 m. tamb gessuda en Artigarich enquia Es Predalhes. Un dusau Telesèra Plan de Virgo, 800 m. e 600 p/o. En aguesta fasa tanben s'installèren linhes de cronometratge tant en Slalom coma de Slalom gigant. Tamb aguesta ampliacion se mielhorèc es servicis dera Estacion encara que jamès siguec sufisenta era zòna de debutants, mès òc que se mielhorèc enes dies d'aire, pr'amor que se podie emplegar tant eth Telesèra deth Plan de Virgo coma eth Telesèra dera Comada, ja qu'eth de Cauba demoraue dehòra de servici.

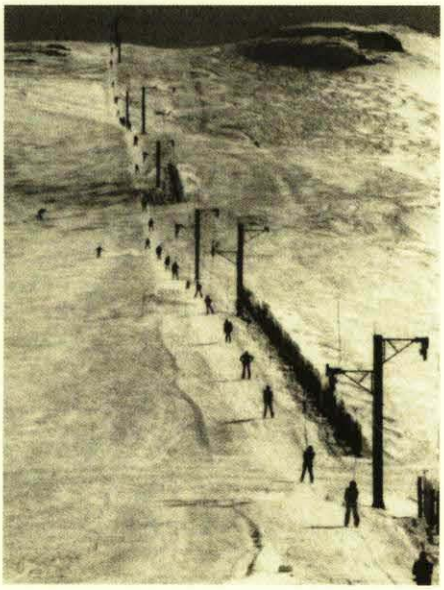

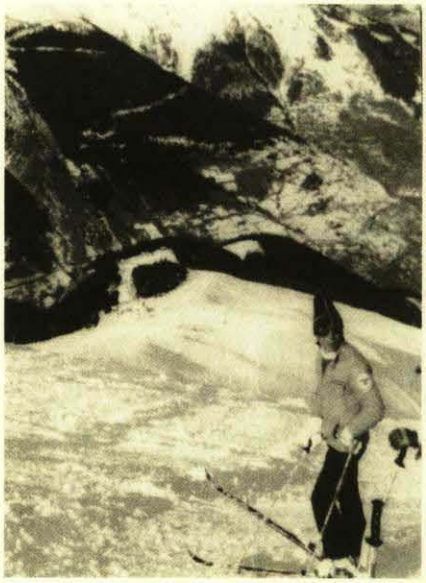

Archiu: Benito Ubeira

Ena tresau fasa s'installèren tres naui Telesères, Cap deth Bòsc, en tot gésser dera còta 1700 m. enquiara còta 2000 m. en Cap dera Sèrra tamb ua cabuda de 600 p/o, aguest Telesèra ei er antic Escaleta que se cambièc de plaçament. Un dusau des des Cabanes ena còta 1900 m. enquiath Cap dera Sèrra ena còta 2050 m. aguest ère er antic Gabriel Solé dera zòna de debutants. Un tresau des des Cabanes ena còta 1900 m. enquiara còta 2220 m. en Cauba e un Telesèra entà debutants.

Tamb aguesta tresau fasa s'artenhec auer ua zòna de mès nhèu, mès ei ua solucion a mieges, ja que quan i a aire, qu'ei plan soent, cau barrar Cauba e aguesta zòna demore incomunicada, e en epòques de pòga nhèu demore totaument isolada pr'amor de non dispausar d'un sistèma d'enlaç.

Aguesta estacion en plen rendiment a ua cabuda de 4640 p/o. Tamb cafeteries, ua ena còta 1500 m. e ua auta ena còta 1800. En an 1978 auie ua Escòla d'Esqui tamb 30 professors diplomats.

En aguesta estacion se celebrèren diuèrses competicions d'Esqui. Campionats de Catalonha, Campionats d'Espanha, Era Kandagar Martín (equivalenta a un campionat deth mon de ciutadans), atau coma compionats infantiles sociaus. Era estacion tanben acuelhec ar Equip Nacionau de Promeses tamb uns resultats subergessents, pr'amor que d'aquiu gesseren grani corredors e corredores, entre eres Blanca Fernández Ochoa, aguesta corredora ath delà d'auer artenhut ua midalha de bronze en ua Olimpiada, siguec ath long d'un temps ua des mielhors corredores deth mon.

Nhèu en Aran: en un temps un trebuc, ara hònt de vida

Enrique Caubet Delseny

Quan era Fondacion Privada deth Musèu me convidèc entà parlar sus aguest tèma enes Jornades Occitanes '04, me semblèc ua viuença entà rebrembar amassa tamb es possibles assistents, encara que fòrça d'eri poirien sèir ena mia cagira pr'amor qu'aurien viscut circonstàncies fòrça parières o mès interessantes.

Jo non l'auia viscut era nhèu coma trebuc personauments, mès rebrembi es dificultats de fòrça gent, quan es fòrtes nheuades dificultauen as obrièrs de Vielha e pòbles vesins, que trabalhauen ena perforacion deth Tunèl de Vielha, auer de pujar tamb era nhèu enquiath vrente e tamb un torbeg que les estofaue e tanben es dificultats entà trasladar-se pera Val, quan encara non auie passat eth "treno" tirat per un parelh de bòs des de Marianna de Vielha, imaginatz-vos a quina velocitat anauen es bòs....

Nosati es mainatges, supausi que coma ara, mos hège fòrça illusion veir nheuar. Bèth viatge pr'amor de fòrtes nheuades, veir a nheuar ath darrèr des veires per non poder anar entà estudi. Quin plaser! Mos demorauen boni dies entà pr'amor d'anar a lujar. Nosati non auíem ne esquís, ne sabates, ne anoracs. Sonque es esclòps imprescindibles entà non banhar-mos. Atau en tot anàuem ena luja e arribàuem damb es espardenhes ben mòges, que mos auie costat d'anar entath lhet sense sopar.

Rebrembi que des pòbles baishauen damb un parelh de montures, saumets e mules, e se'n portauen eth pan entara màger part deth sòn pòble.

Voi rebrembar aguesta dita aranesa: "Abriu nere treiguec er òme de Bagergue". Encara aué se repetís pr'amor que d'abituda ena Val d'Aran era primauera non se manifèste d'ua manèra franca, tostemp ne hè bèra "borrofada". D'aquiu donques era dita: en mes d'abriu es pastures des palhèrs ja s'an acabat e eth bestiar començaue a péisher pes prats mès apròp, e tot d'un còp venguie un cambi de temps, qu'en Bagergue, eth pòble mès naut, se convertie en ua nheuada tardana qu'arroinaue es peishèus, tamb dificultats entà neurir eth bestiar. Engüejat per aguesta reiterada circonstància meterologica, venec eth bestiar e partic entà França. Ath cap d'uns ans un vesin de Bagergue lo trapèc e li diguec: "Cisco, non vos tornar entà Bagergue?, e responec: Encara i è eth mes d'abriu? Donques s'i è, non pensi pas tornar-i.

Non i a dobte que d'aguestes anecdòtes en trobaríem un pialèr e de segur de signe negatiu. Eth defunt deth mèn pair didie qu'ara: dempús dera Mair de Diu de Vielha, ja volerien era nhèu. Es tempsi qu'an cambiat e aquerò ei "hònt de vida".

Er anautiment deth nivèu de vida, mès recorsi economics, mieis tecnics, mielhores enes mieis de comunicacion que mos an apropat a d'auti nuclèus de poblacion, an permetut que s'aprofitèssen es condicions dera part superiora dera val acarada tath nòrd, entà plaçar-i ua estacion d'esqui.

Justament jo, non èra un gran esquiaire, sonque un shinhau aficionat, non auia condicions, me hègen pòur es fòrtes baishades, dilhèu per non èster ben equipat. En cambi me persutèren entà formar part deth Conselh

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic Val d'Aran

d'Administracion de TEVASA, pr'amor d'atrèir a possibles accionistes aranesi, qu'en un principi non vedien guaires prespectives. Sò ben content d'auer-i participat pr'amor que non i a dobte qu'a estat un èxit, que dejà eth prumèr an susprenguec ara madeisha empresa. Un shinhau presats inaugurèren sense que i auesse es parcatges avients, çò que creèc cèrtes critiques per part des francesi. Dempús tot anèc mielhorant gràcies sustot a Luis Arias a qui rebrembi tamb eth sentiment dera sua prematura mòrt.

Voleria senhalar, en tot aprofitar aguesta escadença, qu'aguesta «hònt de vida" deth títol dera conferéncia non se desbòrde e se convertisque en hònt exclusiua de creishement urbanistic descontarotlat, pr'amor qu'era Val d'Aran perderie era sua caracteristica pròpria.

Junhsèga 2004

Eth camin deth pòrt de Vielha

Arturo Calbetó

Des dera Baisha Edat Mieja, era Val d'Aran, ère un territòri periferia deth règne d'Aragon, tamb dues vies de penetracion des deth madeish, ua d'eres seguie era cauçada romana que des de Tolosa, atrauessaue eth Pòrt dera Bonaigua (Petra Albae), tostemp empedegada aguesta, pes lutes des comdes de Pallars tamb es aranesi; e era auta a trauèrs deth Pòrt de Vielha, liure de domenis senhoriaus e sosmetut dirèctament a jurisdiccion reiau, e que se convertirie tamb eth temps, en vencilh entre Aran e es auti territòris dera Corona Catalano-aragonesa.

Ja en 1175, Alfons II eth Cast, fondèc ena pala sud deth Pòrt er Espitau de Sant Nicolau des Pontells, coneishut com er Espitau de Vielha, entà assegurar eth transit a andús costats deth pòrt, e que miracolosament i seguís en pè.

Ath long des sègles, es reis d'Aragon emplegueren eth Pòrt de Vielha, entà trasladar-se tàs sòns domenis transpirenencs, e per eth passarà en junhsèga de 1265 Jaime I, ena sua visita tara Val, camin de Montpellier.

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic Val d'Aran

Francisco de Zamora en 1788, en sòn "*Diario de los viajes hechos en Cataluña*", nos descriu atau eth pòrt de Vielha:

"*..... este paso es sumamente peligroso en tiempo de invierno.... Llegando a estar cerrado para animales sueltos de cualquier especie y para los cargados hasta mayo. En este intermedio pasan algunas gentes del modo siguiente: se ponen en los pies unas herraduras de cuatro puntas llamadas – gallas – y en la mano un palo llamado – bordón -, que igualmente tiene una punta. Con estos instrumentos emprenden la subida al puerto para ir a buscar al hospital los abastos de vino y aceite...a los hombres que hacen esto se les llama – duzés*"

Pascual Madoz, en sòn "*Diccionario Geografico estadistico historico de España...*"

publicat entre 1845 e 1850 ath referir-se ath Pòrt de Vielha ditz:

" Este puerto desde noviembre hasta junio está intrasitable, para las caballerias, como el puerto es tan corto, lo atraviesan las personas cuando los días son muy buenos. Aunque se ha dicho que hasta junio no cruzan las caballerias este puerto, deberemos sin embargo hacer presente que en dos épocas hacen los naturales increíbles esfuerzos para que aquellos doblen la cordillera. Llevan los araneses, siempre laboriosos, sus ganados mayores a las ferias más importantes del país, celebrandose por desgracia en invierno las dos muy concurridas en Sariñena...esperase con ansiedad un día despejado...dirigen sus caballerias precedidas de 30, 40 ó 50 bueyes para abrir camino y pisonar la nive, empieza la marcha del convoy con 600, 800, 1000 ó más caballerias"

Dera importància dera conservacion deth camin deth Pòrt, balhen fe es successius contractes de loguèr, deth madeish, qu'an tras an, e a trauèrs des sègles XVII ath XIX reflectissen es actes deth Conselh Municipau de Vielha, atau era de 1825, establís entre d'autes obligacions pecunàries deth arrendament e tamb relacion ath pròpri camin es que seguissen:

"Primo: que lo arrendatari fara plantar los –guions – acostumats antes de caurer les neus, esto es un al Marrech del Serrat, altre a la Travessa del Sarta, un altre al Cap de la Cometa, altre al pla de Fonfreda, altre al cap del Port, un a la Travessa de la Escala, altre al Callau Pla, altre al xons de les roques y tots los demes que seran necesaris

ITEM. Que lo arrendatari sera obligat a conpomdre lo Port be y degudament en temps de neu, per facilitar el pasatge, de manera que si hagues algun mal pas y se desgracias algun cap de bestiar, sera obligat a pagarlo lo Ajuntament sols se obliga a trencar la neu per la fira de Pascua y nomes fins al Pontet y no mes amunt"

Atau madeish eth logatèr der Espitau, proprietat dera vila de Vielha, demoraue obligat a cuedar d'auti trams deth camin, dejà en aiguavèrs sud, coma podem liéger en un contracte de 1839:

"...que dit arrendatari quedara obligat a obrir lo barranc de la Gerbosa sempre que sera requerit per lo Ajuntament, com Aixa mateix a compomdre en bona conformitat lo cami desde el primer Marrec del Pla de la Espona fins a la pedra Vispau, lo que debera verificar luego de entrar en dit arrendament y en temps de pasatge per alguna fira, sera obligata trencar lo cami, amb els seus matxos, en tot lo referit transit, y en cas de no tenir matxos, en dit hospital deura verificarlo amb pales y eixades"

E ath delà des esfòrci des Cònsuls de Vielha, entà mantier practicable eth camin deth Pòrt, fòrça aranesi e passants perderen era vida en eth, susprenuts pes non demorades tempèstes de nhèu o torbegi, coma se pòt constatar enes libres d'enterraments dera parròquia de Vielha.

Per aguest camin es "traginers" transportauen tara Val, tamb es sues mules, des de tèrres aragoneses e catalanes, eth vin e eth òli qu'era tèrra non produsie cap, e per eth exportauen era lan des sues oelhes e transitauen es bestiars criats en Aran, entà èster venuts enes hèires de Vilaller, Salàs o Sariñena, ad eri eth nòste respècte e memòria.

E atau enquiath 1924, qu'ei quan se bastic era carretèra de Vielha tà Esterri d'Àneu a trauèrs deth Pòrt dera Bonaigua, eth camin deth Pòrt de Vielha siguec era senda pera qu'ath long de mil ans, discurric gran part dera istòria, era vida e es relacions des aranesi tamb era rèsta d'Espanha, tamb era que trinquèc eth sòn isolament invernau definitiuament quan en 1948 e a trauèrs des entralhes deth Pòrt, se dauric ath trafic de veïculs eth tunèl de Vielha.

De Luis Arias

Pepita Caubet

De Luis Arias mos ne parle era sua veuda Dorotea Potocka Radzill, "Dosha": jo nèishi en Varsòvia e en Polònia i viuí quate ans. Tamb era mia familha viuérem en Rússia e siguérem presoèrs, liberats pera intervencion deth comde Cianno. Demorèrem sies mesi en França e despús en Portugau, mès tard eth mèn pair siguec nomentat ambaishador deth nòste país en Madrid, a on en an 63 coneishi a Luís Arias.

Luis ère eth petit de cinc frairs e neishec en Navacerrada a on es sòns pairs regentauen un otèl, eth hèt de víuer en ua estacion d'esquí hec que aprenèsse autan lèu a esquiar com a caminar, pr'amor qu'as dus ans ja lo meteren ath dessús des esquís. Estudièc en Madrid e en Soïssa, e pera sua grana abilitat en esquí de ben joen, ja passèc a córrer tamb er Equip Nacionau, en tot guanhar en diuèrsi campionats, participèc ena Olimpiada d'Oslo e en Cortina d'Ampezzo .

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

Era sua especialitat ère eth slalom, ena que tostemp subergessie. Venguec entara Val d'Aran despús d'auer estat sollicitat internacionaument entà montar estacions d'esqui, mès siguec Roberto Cuñat, maridat tamb era sua fraia eth que li suggeric es possibilitats qu'i auie aciu e coma expèrt qu'ère auec vision de futur, es possibilitats èren fòrça evidentes, mès mancauen es sòs.

Era gent non volien arriscar, non s'ac acabauen de creir. Er Ajuntament de Salardú que comprenec çò que podie representar, se comencèc a botjar, tamb eth baile Mayayo ath cap e es secretaris Liesa e Leon, despús anèren cercant contactes.

Mayayo se desplacèc entà Madrid entà parlar tamb eth delegat d'espòrts Jordana de Pozas, que les balhèc tot eth supòrt. Antònio España tanben s'i empleguec a hons. Èren un corròp de persones illusionades que subermontant es dificultats bastirien eth prumèr telesquí e despús eth dusau e arribats en aqueth

bon punt, venguec Jesús Serra de "Catalana de Gas" coma promotor des prumères cases de pisi e tamb aquera garantia s'artenheren es crèdits entà tirar entà deuant.

Luis ath començament viuec tamb era familha d'Antònio España coma un mès dera familha, sauvaue un bon rebrembe des desapareishuts José Mª e Cension; despús demorèc as de Barbarà, e Teresita lo tenguie com de casa. Pablo Bravo, Mombiedro e es frairs Moga sigueren es pionèrs coma monitors, s'anauen higent d'auti e formèren era Escòla d'Esqui jos era direccion de Luis. Siguec entad eth ua ajuda remercabla Aquilino, pr'amor que siguec fòrça capable tecnicament.

Mos maridèrem e viuérem en ua petita casa unifamilhar ath cant de dus auti que s'auien bastit ath pè dera estacion. Es nòsti vesins sigueren es familhes Sitges provenentes d'Astúries e des deth començament ja non deishèren d'esquiar en Vaquèira, mès acabada era sason i èrem solets, e calie èster valents entà superar es dificultats. Èra tan amorassada deth mèn òme que jamès me trapè deprimida, pensatz qu'eth pòble mès apròp ère a quate quilomètres e alavetz queiguien ues nheuades que mos deishauen incomunicats, pr'amor que non i auie es maquines que i a ara.... Aqueth ère eth gran chepic de Luis, que sustot se tenguessen es carretères transitables entà non dificultar eth pas des esquiaires que venguien de Madrid e Barcelona e de pertot, que despús de tantes ores de viatge non se trapèssen bloquejats aciu.

Tanpòc auíem cauhatge e mos calie anar tamb "butano".

Jo aprení a esquiar aciu, e com qu'eth mèn òme non auie paciéncia, me n'ensenhèc Pablo Bravo. Me passaua fòrça estones tamb eth mèn shivau arab que l'embarraua ena bòrda de Lobató.

Malerosament se mos cremèc era casa, e mos ne baishèrem a víuer en otèl Aran en Vielha, que tanben se portèren fòrça ben tamb nosati.

Era bona acuelhuda dera gent, mos hec era estada aciu fòrça agradiua, tostemp è presenta era ajuda de Claudio e familha, des otèls Garona e Lacreu, me cau remèrcar a Juanita Castellarnau que siguec era secretària de Luis.

Quan era estacion ja siguec assolidada sies ans despús, Luis ère fòrça coneishut pes sòns coneishements e qualitats e siguec sollicitat en aconselhament de naues estacions, e un dia en que convidat per dues personalitats que volien méter en marcha ua estacion e volien auer eth sòn vejaire, se desplacèren entara Val deth Roncal tamb un elicoptèr que prengueren en Barbastro, tot e que hège un dia esplèndid es pilòts non deueren veir uns cables dera electricitat, s'i endravèren e i moriren toti". Siguec ua mòrt ben sentuda e eth sòn rebrembe a demorat viu, pr'amor que se li dediquèc un monument e pòrte eth sòn nòm ua pista d'esqui. Despús venguec eth sòn nebot Miguel Arias que sabec contunhar en tot procedir com eth sòn oncle.

Luis deishec eth listron ben naut. Sabec conectar tamb toti aqueri gojats, principiants en tot, coma monitors era sua elegància e saber hèr, entà hèr-se tamb un public causit e d'un nivèu anautit.

A torns tamb era nhèu

Ferran Labraña Turell

Pòga gent s'ac pòt imaginar, lèu ne jo madeish!

Mès tamb es torns que da era vida, è estat un afortunat. Tamb dètz-e-ueit ans m'escapè dera lhocaria qu'ei ua grana ciutat, entà començar un camin que s'a determinat "a torns tamb era nhèu".

Òc qu'ei vertat, qu'eth mèn entorn, tan familhar coma sociau m'ac afavoriren, mès era determinacion calie prener-la e n'èra decidit. Eth mèn futur lo volia cercar ena montanha, e tamb aguest desir, me dediquè a coneisher-ne bères ues, per tot eth Pirenèu: es Aups, Centre Europa, Asia e Africa. Er objectiu demorar-m'i, trabalhar-i, m'ère parion coma guida, guarda, professionau deth mon dera nhèu o pastor.

Es circonstàncies determinèren qu'un an abantes d'anar entara mili, un amic m'aufríc era possibilitat d'anar a trabalhar en Tiròl Austriac, mès cèrtament me quège massa luenh. Un aute, me parlèc dera Val d'Aran, era idèa me shautèc, donques es sues montanhes les coneishia plan ben, calie campar es possibilitats de trabalh, era integracion e era sua gent.

Mans ara òbra! Entà començar, es viatges de Barcelona tara Val d'Aran, les hèja en ua mòto 250 cc., en an 1969, sense eth tunèl deth Bruc e ua Pista d'Escales que ne me'n voi embrembar. Mès o mens èren sies ores de viatge, en tot dromir en Aren, en ua bòrda ath cant dera carretèra e a londeman a tornar-i, entà arribar tath torn de meddia.

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic Val d'Aran

Despús d'uns viatges, tot quedèc concretat. Trabalhar en Vaquèira e víuer en Tredòs. Objectiu artenhut!.

Des deth prumèr moment era nhèu siguec un gran determinant.

Eth viatge d'arribada entà installarmos, lo hérem sèt companhs, cargats de paquets e illusions, tamb era Alsina Graells, tamb parada includida en Pobla entà dromir, mès a londeman, era nhèu mos dèc eth prumèr espant. Eth mau temps auie barrat eth Pòrt dera Bonaigua e calie anar a hèr eth torn per Pònt de Suert. Enquia Bono cap de problèma, mès en tot arribar en tunèl calie méter es cadies. A compdar d'aciu ja vedérem que d'ara enlà non tot serie "mestrat" . Quin viatge bondius! Ara fin "era tèrra prometuda" passar eth tunèl e arribar ena Val d'Aran.

Arribar en Salardú tanben siguec ua bona "estacion de peniténcia", ère començaments de noveme e i auie ua nheuada impressionanta, se presentaue plan dur, que des sèt qu'arribèrem, tres non volgueren descargar n'es maletes. Tostemp aurè eth dobte de saber se sigueren mès esdegats que jo, mès plan segur que non an auut pas tanta sòrt coma jo n'auí.

Enquia aciu, non sai s'aguesta narracion a guaire interès, mès m'ei practic entà poder escríuer era mia experiéncia tamb era nhèu ena Val d'Aran, qu'ei per çò que m'an demanat qu'escriua.

En tot explicar açò e tamb era perspicàcia de trenta sies ans , non voi ne pensar es dificultats e çò de dur que deuie èster er iuèrn tamb era nhèu ena Val d'Aran, hè ans entà darrèr.

Despús d'arribar en tot auer passat pera sèuva dera ciutat, era escòla, eth seminari e era universitat laborau, arribar ena Val d'Aran e trabalhar en Vaquèria tamb era nhèu e tot çò que l'entornege, m'a supausat ua vertadèra escòla dera vida e jo que pensaua auec tot ben aprenut quan arribè!

Aué, en tot liéger ena premsa locau, qu'era nhèu a permetut ara estacion d'esquí de Vaquèira arredonir ua plan bona sason; per sòrt ac venguem liegent despús d'uns ans ençà e demoram seguir liegent-lo fòrça ans mès, mès non toti es temps i an estat parièrs, aqueri èren tempsi durs.

Era tecnologia e es mieis an cambiat, mès rebrembi tamb cèrta nostalgia es prumèri trabalhs, qu' "a torns tamb era nhèu" hí ena estacion. Tamb era nhèu enquiara trincha, daurint camin, des dera estacion superiora der antic telesèra deth Plan de Vaquèira enquiath Horat deth Bò; de seguit començar a portar taulons entà hèr era plataforma d'arribada dera installacion, que per cèrt, enquia non hè guaires ans, encara ère operativa, pendent fòrça dies, e tostemp a pè e tamb fòrça nhèu.

Aué, trabalhar era nhèu, tamb era ajuda dera maquinària, balhe fòrça avantatges, mès parlar d'aquera epòca e non hèr eth calcul des cubics e cubics de nhèu que s'an estornejat d'un costat entar aute a còps de pala, enquia desenterrar ua estacion sancera de telesères, obligue a rénder memòria a un temps que hec istòria e que deishèc ua dralha d'esfòrç collectiu e quauquarren de volontat personau, tamb un cèrt orgulh per auer superat ahèrs que supausauen cèrts rèptes. Non desbrembem qu'era nhèu ei un element que segontes es circonstàncies non da repós en temps, pr'amor que deman " a torns tamb era nhèu" tocaue era madeisha musica.

Es iuèrn se hègen longui e era nhèu obligaue a èster constant, de cada còp anè acceptant mès responsabilitats , qui me manaue, m'ac reconeishec e m'ac paguèc e reconeishi qu'en aquera experiéncia n'aprengui e sagè d'arribar tan luenh coma podí, tostemp " a torns tamb era nhèu".

Ena nhèu s'i hègen trabalhs, qu'ath delà bères ues èren per privilègi, eth qu'aué hèr era maquinària, alavetz se hège a man. Passar era "gabinete"de cara entara arribentor, pera linha des telesquís, sonque ac artenhien aqueri que fisicament èren dotats, d'aqueri n'i auie pògui!

Premanir es pistes en tot sarrar era nhèu, mètres e mètres enquia somar bèth quilomètre,

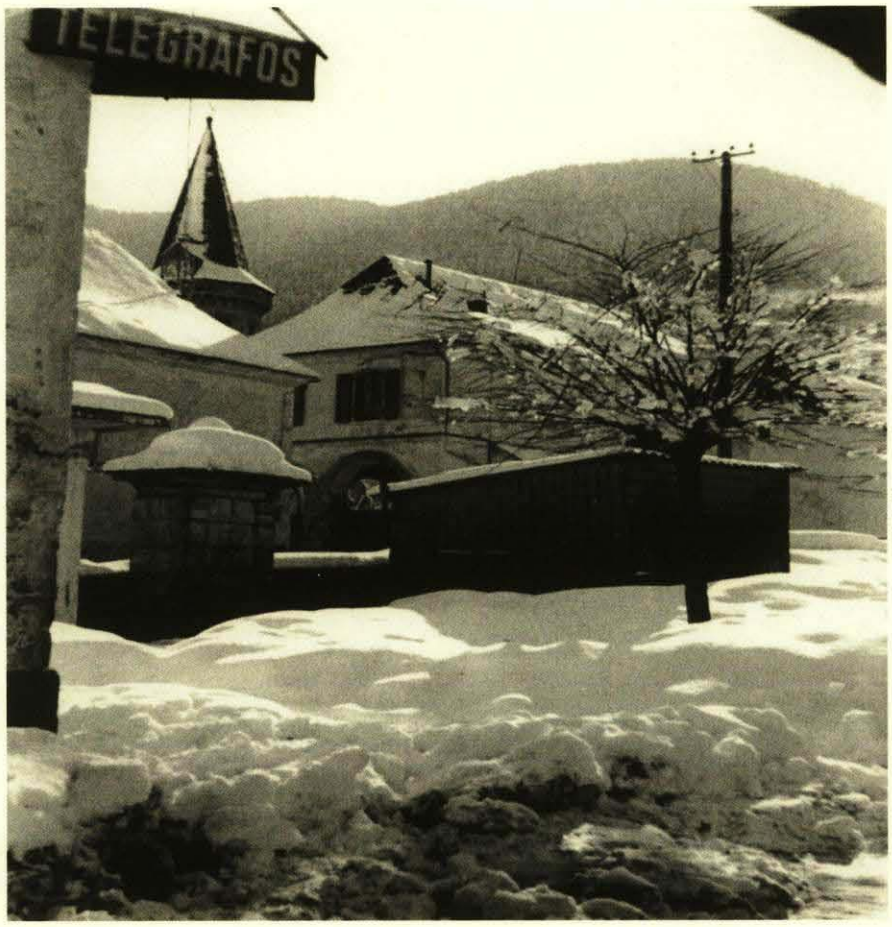

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic dera Val d'Aran

tirassejar taulons tamb es esquís entà alisar era pista o passar plafons de malha metrica entà trincar es torròcs de nhèu gelada, ère eth trabalh normau. Tot açò, lèu tostemp acabaue tamb un cèrt reconeishement e per tant ua bona satisfaccion.

Vint-e-dus ans me passèren, coma aqueth que ditz, volant, mès causes ne hí, auer un cèrt prestigi professionau, assolidar era familha, conéisher eth mon dera nhèu, viatjar ath entorn dera nhèu e tostemp "a torns tamb era nhèu".

Mès, ara nhèu tanben li è vist era cara mès malerosa, mès tradidora, que tanben l'a. Es lauegi, es accidents, es cambís de temps, entremieges que de ràbia o dolor m'an hèt plorar. S'ac vau que pògui an estat es amics o companhs que s'an demorat peth camin, mès un rebrembe emocionat òc que l'è entàs qu'è coneishut.

Coma se d'ua etapa dera vida se tractèsse, passè dera empresa privada a trabalhar peth mèn compde, mès coma se d'ua dròga se tractèsse , era nhèu contunhe present.

Aué, arraïczat ena vida sociau deth pòble, restacat ath negòci familiar, encara era nhèu condicione eth mèn anar.
Non acaben de verdejar es montanhes, que deja pensi ena nhèu deth pròplèu iuèrn. Tamb un país, era Val d'Aran, que condicionada pera immigracion, de cada còp pèrd era sua "cultura dera nhèu"

S'a neishut, s'a trabalhat e s'a viscut tamb era nhèu, un an sense nhèu serie un an sense iuèrn. Mès è era sensacion de qu'era nhèu en carrèr, ena carretèra, en miei sociau, aué shòrde. Jo l'è de besonh, ei un element tamb eth que m'agrade convíuer. Tamb era nhèu è gaudit, i è trabalhat, m'i è guanhat era vida, era m'a respectat! Confii ena nhèu, mès coma ditz er arrepervèri, aciu ena Val d'Aran: " qui lògue er iuèrn, non i pèrd jamès"

Pr'amor que desiri èster fòrça ans "a torns tamb era nhèu"

1919 - Er esquí arribe ena Val d'Aran

Lourdes Santacruz

VISION DE FUTUR

En tot presentar aguest recuelh d'ua passejada, tamb paraules des autors e artifices, e qu'a nosati mos semble ua proesa , volem hèr resson dera vision de futur que hè lèu 100 ans aueren aqueri aventurèrs e aimants des montanhes e qu'era realitat deth nòste país aué confirme : era nhèu, er esquí ei era hònt e eth motor economic d'Aran. Realitat qu'eth pas des ans confirmen es paraules tamb es quaus se mercauen uns des sòns objectius "eth ***futur pòt convertir era Val d'Aran en un magnific centre d'espòrts d'iuèrn "*** .

Des d'aciu rendem aumenatge a tant pedagogica e didactica aventura qu'arribèc a bon pòrt.

ANTECEDENTS ISTORICS

Eth CEC , Centre Excursionista de Catalonha , nèish en 1876 tamb eth nòm "Associació catalanista d'excursions científiques". En 1878 uns sòcis se desseparèren e constituïren era "Associació d'excursions catalana". En 1890 se fusionèren es dues entitats e tamb aguesta ocasion s'adoptèc eth nòm actuau , CEC.

En **1908** er excursionisme portèc es espòrts d'iuèrn tà Catalonha, que non hège pas guaire qu'auien arribat enes Aups, provenents deth Nòrd d'Euròpa.

A mesura qu'er espòrt hège còs ena societat europèa , tanben s'estenie per Catalonha. Eth país acuelhie cadun des naui espòrts e les arraïtzaue en teishut d'associacions qu'auie anat creant dera Renaixença entà deçà. Es partidaris der espòrt , es sportmen, fondèren clubs e associacions entà fomentar-les. Es mieis de comunicacion dera epòca , revistes e diaris, auèren un papèr plan important ena implantacion der espòrt. Eth supòrt dera fotografia compdèc fòrça. En 1908 es Jòcs Olimpics se celebrèren en Londres e aguest hèt auec un gran resson entre es esportistes des nòstes tèrres. Es excursionistes catalans coneisheren es espòrts d'iuèrn en Soïssa e França a on començauen a èster espandits per miei de concorsi e competicions.

En aguest moment es prumèrs amants des espòrts dera nhèu , que lèu toti èren dejà sòcis deth CEC , podien auer creat un club especific as naui espòrts dera nhèu , mès s'estimèren hèr-ne ua seccion pròpria laguens deth CEC. Es espòrts d'iuèrn arribèren en un bon moment d'espandida deth CEC: bastissa de refugis de nauta montanha, recuperacion der auviatge istoric e artistic, publicacion de guides , itineraris, monografies comarcaus, estudis de flòra, folklòre...Atau creèren era **Seccion d'espòrts de montanha – S.E.M.-** tamb tres objectius:

- fomentar er aupinisme
- practicar es espòrts de nhèu e
- **ensenhar a esquiar enes pòbles de montanha, entà que podessen comunicar-se ath long der iuèrn.**

ARRIBADA DER ESQUÍ EN ARAN

Entre es prumères excursions d'esquí de montanha qu'amièc eth CEC , n'i a ua qu'enquia aué manten era sua originalitat , tant per itinerari seguit, com peth sòn objectiu. Transcriuem non íntegrament era modelica descripcion que **Lluís Estasen** hè des **28 dies** que durèc :

" De dempús que se celebrèc eth prumèr Concors d'Espòrts d'Iuèrn (Ribes 1911), er

esquí, qu'ère lèu desconeishut, a arraïtzat ena nòsta tèrra, non sonque com un espòrt plan interessant, senon tanben com un miei practic deth quau se'n servís er excorsionista entà visitar es nautes montanhes..... *totes aguestes manifestacions an estat coronades per un hèt de cabdau importància qu'enautís era S E M .* ***Se sage dera implantacion der esquí ena Val d'Aran.*** *Tamb escadença d'assistir eth senhor* ***Puig i Cadafalch*** *, president dera Mancomunitat de Catalonha, as concorsi amiats enguan en Ribes, sorgic era idèa de* ***popularizar er esquí*** *enes encontrades catalanes es quaus, pera sua situacion, les podesse èster útil en iuèrn. Aguesta idèa siguèc plan benvenguda peth senhor Puig e , prometec d'encuedar- se'n lèu, laguens dera Mancomunitat ara sua arribada en Barcelona. Pògui dies auien transcorrut quan eth President dera SEM siguèc cridat peth senhor Puig , de qui recebec er encargue d'organizar , entre es sòcis dera nomentada SEM ,* ***ua expedicion tara Val d'Aran, subvencionada pera Mancomunitat de Catalonha, entà ensenhar er ús der esquí as poblants d'aquera region****.*

Entà amiar-la , sigueren nomentadi es senhors ***Josep Mª Soler, Pau Badia e*** *eth* ***qu'escriu aguestes linhes****, e mos n'encuedèrem tanben de toti es preparatius qu'era excursion requerie; tot seguit s'****encomanèren dètz parelhs d'esquís, cinc de garròts e cinc de raquetes****: ère eth donatiu que hège era Mancomunitat as pòbles dera Val eth quau tanben auíem de portar tamb nosati, ja qu'auien de servir tanben entàs practiques.*

Ei, era Val d'Aran, ua des encontrades catalanes que contiè mès riqueses naturaus; mès era manca de vies de comunicacion hè que demoren inespleitades, excèpte era part dera ramaderia qu'ei lèu er unenc miei de subsisténcia tamb que compden es aranesi. Plaçat en.....tres dolents camins de montura qu'atrauèssen ennautadi pòrts. En entrar er iuèrn, era nhèu les hè infranquejables e solet tamb granes fatigues e grèua exposicion dera vida pòden èster artenhuts;.....Aguest dolorós tribut constituís ua vergonha tàs nòsti governants , que tant mensauer aguest cornèr dera patria. Talament ei era region a on er esquí poirie balhar excellents servicis. Er estat desastrós en que se trapaue era carretèra de Tàrrega a Sòrt (ua auta pròva de deishadèra governamentau), auie motivat era suspension d'autos, de sòrta qu'eth viatge auie de hèr-se **tamb tartana**, causa que resultaue pas bric encoratjadora. Entà esvitar aguest penible trajècte, projectèrem de començar era excursion des de Bagà e, d'aquiu , anar tà Bellver e tara Seu, e , en tot atrauessar per Sant Joan de l'Erm, passar tà Llavorsí, des d'a on , en tot seguir eth Noguera Palharesa ensús, arribaríem en Esterri d'Àneu.

Ara seguida hèm un recuelh dera excursion enquia arribar ena Val d'Aran ...

Dia 26 de hereuèr 1919

Bagà –coll del Pendís-3 ores

A pè , non poderen esquiar , nhèu gelada . Talló- Bellver 2 ores e mieja, en auto , que baishe de Puigcerdà, en tot seguir er arriu Segre , arriben ena Seu d'Urgell. Era sèrra del Cadí l'auien vist ben nheuada.

Dia 27.- *Seu- Castellciutat- capèla de la Trobada- Arabell-, Castellbó (2 ores e mieja) Santa Creu- coll de la Basseta (1800 m. ,bòsqui de Sant Joan de l'Erm. En tot esguitlar-se pera nhèu, santuari deth madeish nòm (1700 m.) comunicacion tamb eth Palhars. A Montenartró- Llavorsí. En entrar en cafè de cal Xato, a on mos i auberjam , causèren era admiracion dera concorrència aqueres hustes longues que portàuem, er us des quaus non podien pas endonviar.*

Dia 28 .- *Arribe Pau Badia des d'Artesa de Segre a pè : era tartana ère en constant perilh de hèr caplhèua e anaue ath pas. En tot demorar era arribada des esquís anèrem tà Espòt.*

Dia 1 de març .- *Espot- Sant Maurici – Portarró d'Espot –Espot*

Dia 2. *Espot . Excursion pes entorns en tot esquiar. Era gent mos demoraue tà veir com arribàuem en pòble en tot esquiar. Dempús de dinar, deuant der interès de bèri uns deth pòble les ensehèrem era forma de servir-se des esquís enquia boca de nets, e toti demorèren fòrça estrambordats.*

***Dia 3**.-Espot- Esterri. Pera sua proximitat ara Val d'Aran , ère eth lòc a on es aranesi anauen a provedir-se. Per aguest motiu abonden es comèrci. Ère Magràs , e aciu s'i celèbren ara sua faiçon, per cèrt pro extravagant. Dus individús estropats tamb latzades vermelhes, era cara mascarada , en tot arrossegar ues gròsses cadies : auien era mission de hèr pagar a toti es forastèrs un tribut consistent en cèrta quantitat de vin. Cau veir en quin estat se trapen ara fin des tres dies que duren es hèstes. Cap de notícia des esquís e raquetes.*

***Dia 4.**-Visita tara glèisa.*

***Dia 5**.- En tot demorar es esquís....Excursion tà Son -Teso de Son –Mata de València. Fòrça heired . Son – Esterri*

***Dia 7**.- Noticies des esquís : aué arribarien en Sòrt . Camin deth pòrt – València d'Àneu- arriu dera Bonaigua. Era carretèra ère en construccion - estanh dera Senhora- Ostau de Baix, esbauçat per un laueg a on perderen era vida 3 persones.Ostau dera Bonaigua , refugi tàs que passen eth pòrt en iuèrn. Cada an es ostalèrs, en tot expausar era sua vida , auxilien un bon numerò de persones que s'an trapat susprenuts per bèra tempèsta. Ei a 2 ores e quart d'Esterri e autrestant deth pòrt dera Bonaigua.*

***Dia 8**.-Dia beròi. Ribèra ensús , peth camin deth pòrt. E en tot deishar ar aute costat eth pish de Gerber, tota gelada, atrauessam lauegi e as 40 minutes arribam en santuari dera Mair de Diu des Ares. Ath costat i a un cubèrt tot destracat a on fòrça gent s'i recapte en trapar-se susprenuts peth mau temps. Caleria acondicionar-lo entà que siguesse un bon refugi.. Aciu apròp i a ua sèrie de bastisses naues , totes tapiades, que servien entà alotjar es obrièrs emplegadi ena bastenda dera carretèra, dera quau se'n pòden veir tròci esplanadi.*
Era nhèu ei abondiva e mos cauçam es esquís. Mos quilham pera quèrra e dempús de 45 minutes arribam ena entrada dera val de Gerber, plaçada sus eth pish; mestrege tota era ribèra dera Bonaigua e, tà naut se ve era enclotadura en forma de pòrt. Mos posam e minjam quauquarren, e tàs onze començam a repujar era ribèra quèrra dera val en direccion S. Passam entre isoladi pins de retorsilhades formes, en tot auer ena dreta era escalabrosa sèrra des Tucs de Camp. Es tartèrs, plens ara de nhèu, faciliten era pujada; atau arribam en prumèr estanhòu, qu'ère gelat ; ena quèrra gessen es Tres Poise eth tuc dera Humenèja, beròiament nheuada ; en tot contornejar er estanh , mos calam ena val. Passam per lòcs bèrament herotges; trapam dempús er aute estanh, mès anautit e de forma alongada, e lèu arribam en estanh Gerber, 40 minutes dempús d'auer gessut de dessús deth pish, ena entrada dera val.
Aguest lac ei eth mès gran dera val; a era forma arredonida...e plaçat a 2280 m., en miei d'un des parçans mès sauvatges deth nòste Pirenèu, coneishuda per pògui excursionistes.....
....rebracades en blu intens deth cèu vedent eth doble tuc des Pois deth estanh de Gerbèr, Basièro, era serrada que dessepare aguesta val dera de Cabanes, es tucs dera Bonaigua e es Tres Pois, e es asprudes agulhes de Saboredo.....
Era nhèu i è en talament abondor que capère toti es accidents....entath torn des dues de meddia cuelhem eth retorn...tàs tres arribam en ostau.

***Dia 9** Èren lèu es onze quan cuelhíem eth camin deth Pòrt. Mos calèrem es esquís ena Mair de Diu des Ares. Era nhèu ère lèu gelada e mos botam es grampons; d'aguesta manèra pujam facilament; es arribents son suaus e trapam dubèrt eth camin que nosati non aprofitam, perque passam mielhor per dehòra. Era nhèu i è en granes quantitats: remplís totes es clotades e forme gròsses cunhèstres. Tà esvitar de horaviar-se enes dies de bromera o de torbeig , uns nauti pilars de pèira mèrquen eth camin: son senhaus plan utiles, en tot tier en compde qu'era persona qu'entrèsse enes enclotades , a on era nhèu a un celh de mètres, dificilament ne poirie gesser-ne.*
Eth darrèr bocin ei fòrça planèr, e com qu'era nhèu ei dura, auancam rapidament. Arribam ath cap deth Pòrt dera Bonaigua entàs dotze ores e quaranta minutes, o sigue qu'auem escuerçat en ues 20 minutes eth temps que mèrque era guida de Juli Soler.

Aguest pòrt ei eth mès baish e eth mès transitat dera Val: se trape a 2.050m. e da aigües, tà lhevant, en arriu dera Bonaigua, entà cogant, en de Ruda; i passe era termièra entara Val d'Aran e eth Palhars Sobiran e ath delà, ei era linha des aiguavès atlantic e meditarranèu. Era vista ei plan estenuda tara Val d'Aran: se mestrege era ribèra de Ruda, tamb eth parçan superior de Saboredo, tath O, se ve eth massís dera Maladeta tamb es sòns glacèrs sens era mès petita hinèscla, e ath cant sòn, eth Perdiguero.

En madeish pòrt trapam uns traginèrs qu'auien gessut der ostau fòrça abantes que nosati, e que mos obsèrven tamb curioser com mos esguitlam. Tara ua en punt començam a baishar tàs pales dera Val d'Aran; en començar, era arribent ei fòça redreçat, e dempús contunham per laguens eth camin trilhat ena nhèu. Ara fin d'ues vint minutes, aguesta s'acabe; mos lheuam es esquís e baisham ath dret tath hons dera val, a on trauessam era Garona de Ruda. Tornam a trapar nhèu abondanta, e vam arriu enjós, peth cant ombrèr dera ribèra. En pònt de Ruda prenem eth camin, e arribam un shinhau mès tard des tres en ***Tredòs****. Atrauessam eth Garona, en madeish pòble, e dètz minutes dempús entram en* ***Salardú*** *e vam tar ostau deth senhor Espanha.*

Dia 10 .- *Mos dirigim tara ribèra d'Aiguamòg a cercar pistes a prepaus entà poder dar es ensenhances, en tot sajar que siguen çò de mès apròp possible. Arribats en plan d'Aiguamòg trapam nhèu e, dejà mès tà naut, ei en bones condicions tath nòste objectiu. Mos arribam, totun, enquiàs Banhs de Tredòs, a on dinam. Pera vrespada, seguim arriu ensús. L'atrauessam deuant des banhs e, ath cap d'un quart d'ora, arribam en polit pish d'Aigüestòrtes. Se ven ath hons es nautes sèrres que barren era val, complètament blanques de nhèu; lèu pujam, enquia un espandit planhèth a on er arriu se dividís en diuèrsi braci que formen polits cornèrs.*

En tornar tà Salardú trapam dejà es esquís, que finaument auien arribat tà meddia. Envièrem un telegrama de salutacion tath senhor Puig e Cadafalch d'auti ath conselhèr dera Mancomunitat, senhor Espanha e tara Seccion d'Espòrts de Montanha, entà comunicar era nòsta arribada. Dempús hèrem assabentar as vesins de Salardú e d'auti pòbles der entorn que, a londeman peth maitin, seríem a disposicion des que volessen veir es demostracions e practiques d'esquí, qu'aurien lòc en Plan de Beret. Auíem escuelhut aguest endret jà qu'ère eth de mès bon accès entàs que demoren en Montgarri, un poblet que se trape plaçat en aute costat d'aguest plan. Visitèrem tanben eth senhor baile de Salardú, entà qui portàuem cartes de recomanacion dera Mancomunitat, e mos atièc fòrça afablament. Atau madeish, siguèrem secundats enes nòsti ahèrs peth senhor Antòni Espanha (a qui remerciam nauament pes atencions tengudes envèrs nosati), qui atau mos facilitèc plan eth prètzhèt.

Dia 11. *Tàs ueit deth maitin gessérem tamb dus vesins de Salardú, en tot portar sies parelhs d'esquís, ath delà des nòsti, e anèrem tath Plan de Beret, a on trapèrem quate vesins deth pòble de Bagergue. Enes Uelhs de Garona, plaçat pròp deth començament der nomentat plan, hèrem es prumèrs exercicis, tamb es quaus es presents demostrèren un vertadèr interès e ua especiau aptitud.*

Eth Plan se trapaue esplendidament nheuat e, era nhèu en un bon estat; tanben es montanhes der entorn èren complètament blanques. Peth dessús dera Val d'Aran se vedien es malhs dera Maladeta, des quaus se distinguien es mès petiti detalhs. A miei maitin arribèren uns dotze òmes mès ***de Montgarri****, bèth un d'eri d'uns 50 ans. Compreneren lèu era importància que tad eri representaue er us der esquí. Mos dirigirem toti tara bòrda des Gabatcho en tot realizar exercicis enquiara bòrda deth Laun, a un quart deth pòble. Tàs quate cuelhérem eth retorn: lèu de dia arribèrem enes Uelhs deth Garona a on deishèrem clauats es esquís tàs practiques de londeman.. Es de Bagergue mos deishèren e nosati, tà baish tà Salardú a on entrèrem dejà de net barrada. Toti es qu'auien vengut èren estrambordats pera facilitat tamb que podien anar sus era nhèu, en tot esvitar d'en·honsar-se. Convièren que tornarien a londeman amassa tamb d'auti.*

Dia12.*-En lheuar-mos restèrem estonats pr'amor que nheuae a cantièrs. Visitèrem era*

glèisa. Tara vrespada i auie tres pams de celh, e ei de supausar qu'enes montanhes era quantitat serie màger.

Dia 13.- *A despiet de qu'ère fòrça embromat anèrem a recuélher es esquís e es garròts enes Uelhs deth Garona. Gessérem tamb tres òmes mès de Salardú, e, peniblament, anèrem pujant eth camin en tot en.honsar-nos ena nhèu, a còps, mès de quate pams. En entrar ena canau de Beret mos caperaue era nhèu enquiath piech e en tot hèr rota arribèrem a on èren es esquís des quaus solet se'n vedien es caps. Tornar tà Salardú tamb eri siguec ua auta causa. En arribar en pòble es vesins gessien enes pòrtes tamb grana curiositat.*
Ena vrespada eth temps mielhorèc e practiquèrem enes prats deth torn deth pòble: assistic tot eth pòble. Deishèrem ensenhadi uns 20 òmes, bèth un d'eri de Tredòs. Entath ser en tot deishar ath baile es esquís e raquetes destinades tà Salardú, Tredòs, Bagergue e Montgarri, gessérem enquia Arties, en tot baishar pera carretèra qu'ère un lampat de gèu.

Dia 14.-*Tornèc a nheuar tota era net e maitin. Pera tarde tamb ua vintia de vesins, mès tres de Salardù, que vengueren tamb es esquís metudi, hèrem es demostracions a despiet deth mau temps. Era nheuada abondiua mos hèc a plegar.*

Dia 15*.-Acompanhadi peth solei, per lèu toti es vesins e es autoritats hèrem explicacions dehòra deth pòble. Toti demostrèren gran interès. En hèr es adius ath ser deth baile e secretari(as que deuem fòrca atencions , atau com ara familha Delseny)mos comuniquèren que pagauen totes es nòstes despenes en Arties, finesa qu'arregraïrem prigondament. Tàs 5 dera vrespada anèrem tà Vielha amassa tamb un vesin de Gausac ath que deishèrem uns esquís. Tàs 6 e mieja entrèrem en pòble. Visitèrem eth baile que se metec ara nòsta disposicion. Tot deishaue anar un gran èxit. Mès era nheuda de tot eth londeman non ac hèc pas possible.*

Dia 17.-*Nhèu, torbeg....entre es prats de Vielha e Betren e deuant d'ua grana gentada comencèrem es ensenhances, plan profitoses. Uns 25 òmes e es autoritats entre eri. Peth ser, en cafè, tot èren comentaris e discusions sus era utilitat der esquí: toti èren cossents qu'ère un gran avantatge tada eri. Solet es que diàriament hèn era trauèssa deth pòrt dera Bonaigua sigueren es mès refractaris a adaptar-les, causa plan estonanta en tot tier en compde qu'èren es que mielhors resultats ne podien obtier. Dempús sabérem qu'auíem que, anant tamb esquís, se les obliguèsse a passar mès soent eth pòrt, dejà que , enquia alavetz, en cas de mau temps o fòrta nheuada ère motiu tà deishar de hèr era trauèssa.*

Dia 18.-*Mau temps-Pera net uns que tornauen dera hèira de Salàs auien estat arturats en ostau dera Bonaigua e en tot escassejar es queviures determinèren vier tara Val. Condèren que mès de 30 òmes, toti fòrti, resistents e coneishedors deth país, aueren de besonh 11 ores tà arribar en ostau de Tredòs, en tot daurir rota pera nhèu tamb gran perilh e trabalhs e en tot relevar-se es prumèrs. Tanben dideren qu'uns murcians qu'emigrauen entà França, abantes d'arribar en Pòrt se vederen obligats a hèr repè peth torbeg e era nhèue qu'un d'eri auie desapareishut. Quan coneisheren eth nòste dessenh de hèr eth pòrt dera Picada mos assegurèren que non ac artenherìem.*

Dia 19.- *Pera vrespada despassèc eth mau temps e gessérem tamb tres vesins de Vielha, entre eri er amic Sr. Durand, de cap tà Guasac. Entrèrem en paradís de Varicauva. De nets tornam tà Vielha.*

Dia 20.- *Hérem es preparatius tara nòsta gessuda, trametèrem eth logatge tà Es Bòrdes tamb eth coche que hèr eth servici de corrèus. Pròp des 9 deishàuem eth caplòc d'Aran anèrem tà Gausac e Varicauva ensús en tot seguir es tralhs deth dia abantes. Entre pins e auets tamb remirament constant dera beresa blanca deth paisatge nheuat tàs 12 èrem en extrem deth bòsc e ara seguida tara Solana dera Sèrra. Cuelhem eth camin que va pera grincha qu'ei malaisit de baishar pera sua arribentor e es cuertes marregades e entram en pòble d'Es Bòrdes.*
Pera tarde començam es practiques ath torn

deth pòble. Toti es vesins i vengueren , uns tà practicar e d'auti com espectadors, mès toti tamb gran interès.

***Dia 21.**-Practiques peth maitin: deishèrem uns 15 vesins instrusits.*

Aciu s'acabe eth nòste ahèr: eth motiu dera presenta passejada. Ara viege era part mès dificila; sajàuem de gésser peth pòrt dera Picada tà anar tà Benasc e Graus, mès era grana quantitat de nhèu e era incertetat deth mau temps podie hèr fracassar eth nòste dessenh , e es contraris ar esquí ne prenerien pè alavetz entà assolidar era sua opinion. Sabíem qu'era capèla dera Artiga de Lin ère dubèrta e ac aprofitèrem tà anar a dromir.
Entàs tres mens quart dera vrespada deishèrem Es Bòrdes e repugèrem eth cors der arriu Joeu; atrauessèrem eth barranc de Geles e tara ora justa arribèrem ena palanca deth Planhòt. A pògui minutes trapèrem eth laueg Simona, dempús eth laueg Togera e tàs 5 e mieja èrem ena capèla a 1290 m. en miei des bòsqui mès bèri d'Aran. Ère abitada per espitalèr e un mòsso qu'auien anat a arremassar eth bestiar e qu'auien biòca justa entada eri. Auérem de lançar des nòstes biòques e dormir toti tres un un lhet petit e de dubtable netige.

***Dia 22.**-Tàs 7 e mieja gessem dera capèla. Non nhèue. Atrauessam eth barranc que ven dera Motjòia, mos calam ena hageda de Sospòdos e arribam en Plan dera Artiga entàs nau mens quart. Es bromes auien despareishut e es tucs deth Malh dera Artiga e dera Tuca Blanca desseparats pera formidabla enclotadura deth Còth de Tòrt mos saludèren. Era nhèu caperaue era cabana des pastors.*
Començam era fòrta pujada peth bòsc en tot regaudir de bèri paisatges, mès non durèc pas guaire eth gòi: era nhèu s'ensocaue enes esquís en tot arribar a auer de picar tà treir-la. Er esfòrç de rossegar eth pes enes pès acreishec en tot pujar peth bòsc de Matet.
Ena coma de Pomèro, 5 isards hugen, e nosati peniblament pujam. Dinam dejòs dera canau a 42° en solei: i auíem estat mès de 2 ores qu'en ostiu. Enceram es esquís ja que vie era dreta dera canau: en tot començar ben, de còp sec baishe era temperatura e era nhèu se gèle: hègem repè en torn d'aunçar. En silenci passam era canau dreta pr'amor qu'ua cunhèstra de nhèu ère ath punt d'esbauçar-se. Tàs 3 arribam enes Clòts deth Lunfèrn . Nhèu en quantitats desmesurades.....tàs quate mens quart guanham eth Pòrt dera Picada tamb grana satisfaccion personau e atau tanben haríem carar as que didien que non ac artenheríem. Arribam en Espitau de Benasc tàs 6 . Ère desabitat e en dolentes condicions: era nhèu ère era senhora de tota era bastissa.

***Dia 23.**-Net heireda , ròba gelada , termomètre per dejós de tot. Nhèue, torbege, eth heired trauèsse es uassi, e tan deprèssa coma podérem arribam en Benasc a on es vesins des des hièstres mos guardauem tamb estonament. Mos recaptèrem çò dera veuda Sayó e non cau díder era suspresa quan saberen qu'auíem atrauessat eth pòrt. Dempús de dinar mos preguèren bèra demostracion que hèrem tamb plaser en preséncia lèu de tota era vila.*

***Dia 24 e 25.**-Tamb era tartana deth corrèu vam tà Graus, en tot baishar esguitlant cuelhuts darrèr deth carruatge. A londeman tà Barbastre e tamb trèn tà Barcelona. Dèrem per acabada tant agradiua passejada.*

Pera nòsta part èm pleament satisfèts des resultats obtenguts. Auem deishat instrusits en us des esquís ues 125 persones entre es que n'í a que pòden ensenhar a d'auti. Tanben les auem ensenhat era manèra de fabricar-les-se eri madeishi, atau com hèr es apariaments e com son es classes de fixacions entà assubjèctir-les. Es excursions amiades per lòcs que credem infranqueables, son tanben ua bona propaganda tath nòste objectiu e atau convéncer as que n'èren en contra. Tanben èm a remercar qu'auem estat planvenguts per tot e que trapèrem fòrça facilitats enes pòbles a on estatgèrem. E aquerò que siguec mès grat ei ***er interès qu'es aranesi demostrèren en profitar es nòstes ensenhances.***
Ara fin felicitar eth supòrt dera Mancomunitat de Catalonha entà amiar aguest ahèr , dera quau ***es aranesi non sonque se n'aprofitaràn com a miejan tà atrauessar es pòrts e estauviar es sues vides , senon qu'en futur pòt convertir era Val d'Aran en un magnific centre d'espòrts d'iuèrn.***

Lluis Estasen. Botlletí C.E.C.1919

Un laueg en Varradòs

Pepita Caubet
Vicepresidenta dera Fondacion

Antònio Servat des de Joanon de Vila mès coneishut per Tòn des de Cocai d'Arròs pr'amor que se maridèc tamb era pobilha d'aguesta casa. Me conde en tot parlar de lauegi qu'era ribèra deth Varradòs, a on per pòga nhèu que i quèigue, aguesti ei son asseguradi.

Un còp, en an 1955 en tath mes de març com lèu lèu toti es ans, s'auie acabat era èrba enes palhèrs e calie amiar es vaques entàs bòrdes dera ribèra, a on i sauvauen tota era qu'auien arremassat pendent er estiu, mès abantes calie anar daurir eth camin que se trapaue barrat pes cunhèstres. S'i encaminèren Loís eth pair de Tòn, Joan Escalona e Manuel des d'Espartenhèr e bèth aute, sabedors deth perilh que i auie anauen es uns un shinhau mès auançats. Loís e Joan anauen ath deuant e Manuel tamb es auti qu'anauen ath darrèr, sentec eth pet e tot just auec eth temps de cridar: Paratz, paratz! Que baishe eth laueg, mès as dus de deuant ja les auie atrapat, quedèren espaurits e les dèren per perduts, totun s'i calie apropar e trapèren a Joan embolicat tamb ua branca ath dejós d'un arbe, espavordit mès salutós. De Loís ja non demoràuem arren de bon, quan subitament veigueren un braç que campaue, correren e s'apressèren a des.hèir aquera grana bòla de nhèu e apareguec Loís, s'auie format com ua pilòta e auie rodat e rodat, protegit pera madeisha nhèu, gessec espantat e content, sense ua engarrapada e non li mancaue sonque era bòina, non auérem sonque un pensament qu'aquerò ère òbra de S. Joan que li deuie auer dat eth bracet.

En arribar en casa entà qu'era sua hemna Jacinta non s'angomièsse, non li volguec díder arren, mès era que li demanèc se que n'auie hèt dera bòina, se me'n l'a na portat er aire. En aqueth temps ua bòina qu'ère ua bòina, mauaguanhada!.

Archiu: Fondacion Privada Musèu Etnologic Val d'Aran